

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การประพุดิตตามหลักธรรมของผู้บริหาร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง ผู้วิจัยทำการศึกษา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำเนินการวิจัย โดยมีรายละเอียดที่นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษา
 - 1.1 ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษา
 - 1.2 ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา
 - 1.3 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา
2. แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรม
 - 2.1 ความหมายของหลักธรรม
 - 2.2 หลักธรรมตามคำสอนของพระพุทธศาสนา
 - 2.3 หลักธรรมตามแนวพระบรมราโชวาท
 - 2.4 หลักธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา
3. การประพุดิตตามหลักธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา
 - 3.1 มีความเมตตา
 - 3.2 มีความรับผิดชอบ
 - 3.3 มีความยุติธรรม
 - 3.4 มีความมีใจรัก
 - 3.5 มีความซื่อสัตย์
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิดเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษา

1. ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545, หน้า 4) กล่าวถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาว่าหมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งทั้งของรัฐและเอกชน

ธีระ รุญเจริญ (2546, หน้า 1) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้บริหารมืออาชีพในการนำสถานศึกษาให้บรรลุความสำเร็จตามภารกิจและบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา โดยอาศัยความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะที่เอื้อโดยเฉพาะ และอาศัยกระบวนการบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรและทุกฝ่าย ทุกสถาบันทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องภายนอกสถานศึกษา

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2547, หน้า 46) กล่าวว่าผู้บริหารสถานศึกษาตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย คณะกรรมการบริหารหลักสูตร และงานวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 หมายถึง ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่หรือผู้อำนวยการที่รับผิดชอบบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (2547, หน้า 117) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้บริหารหน่วยงานทางการศึกษาที่เป็นสถานศึกษา ผู้บริหารกลุ่มนี้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย คือ 1) ผู้บริหารสถานศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาอื่นที่จัดการศึกษาปฐมวัยขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีทั้งของรัฐและเอกชน ผู้บริหารสถานศึกษากลุ่มนี้จะประพฤติตนตามจรรยาบรรณครูที่คุรุสภากำหนด 2) ผู้บริหารสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปทั้งของรัฐและเอกชน ผู้บริหารกลุ่มนี้จะประพฤติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพของตนตามที่กำหนดไว้ และ 3) ผู้บริหารสถานศึกษาที่สถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด เช่น สถานศึกษาของสถาบันศาสนา สถานศึกษาของสถาบันทางการแพทย์ สถานศึกษาของสถาบันตำรวจ สถานศึกษาของสถาบันทหาร ฯลฯ ผู้บริหารกลุ่มนี้จะปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพของตนที่กำหนดไว้

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2549, หน้า 115) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคคลซึ่งปฏิบัติงานในตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาอื่นที่จัดการศึกษาปฐมวัยขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีทั้งของรัฐและเอกชน

แบรดฟอร์ด, และโคเฮน (Bradford, & Cohen, 1984, pp.27-28) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคคลที่ได้รับการเคารพยำเกรงจากคนที่อยู่แวดล้อมเปรียบเสมือนเป็นแบบอย่างที่ดีเลิศสำหรับการดำรงชีวิตซึ่งสามารถให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำต่าง ๆ แก่บุคคลเหล่านั้นได้

กรีนนี่ (Greene, 1992, p.16) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้มีบทบาทที่ต่างกันออกไปไม่ว่าจะอยู่ในสำนัก หน่วยงานหรือในสถานศึกษาจะเปลี่ยนบทบาทไปตามสถานการณ์ สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาต้องทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ต้องคอยควบคุมดูแลและบริหารงานภายในสถานศึกษาให้ครอบคลุมทุกด้าน โดยใช้ความสามารถส่วนบุคคลบริหารงานที่จะสร้างบรรยากาศในการทำงานให้ทุกคนยอมรับศรัทธาและส่งผลให้ผู้ร่วมงานมีความมุ่งมั่นทำงานอย่างเต็มศักยภาพได้ต้องครอบคลุมอย่างละเอียดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ยุกัล (Yukl, 2001, p.132) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคคลที่มากด้วยพลังอำนาจเป็นบุคคลที่มีพลังขับเคลื่อนเพื่อชัยชนะและเป็นบุคคลที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตอยู่เสมอ

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาตั้งแต่ระดับการศึกษาปฐมวัยจนถึงระดับอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาตรี โดยการนำสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จตามบทบาทหน้าที่ และภารกิจขององค์กร ซึ่งต้องอาศัยความรู้ความสามารถและคุณลักษณะเฉพาะ ใช้กระบวนการบริหารที่ต้องเน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรทั้งในและนอกสถานศึกษา

2. ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา

สมยศ นาวิการ (2542, หน้า 18) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลผู้ใช้ทรัพยากรทั้งหมดขององค์กร เงินทุน อุปกรณ์ ข่าวสารและคน เพื่อความสำเร็จ และผู้บริหารจะต้องมีความสามารถในการบริหารคน เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงานอย่างประสานสัมพันธ์กันอันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

สมนึก พรเจริญ (2544, หน้า 2) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลผู้รับผิดชอบสูงสุดในสถานศึกษาที่เป็นหน่วยงานที่ปฏิบัติโดยตรงที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามบทบาทหน้าที่ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยยึดภารกิจ การบริหารสถานศึกษา 6 งาน คือ งานวิชาการ งานบุคลากร งานกิจกรรมนักเรียน งานธุรการการเงินและพัสดุ งานอาคารสถานที่ และงานสัมพันธ์ชุมชน

จราพร พุฒคำ (2545, หน้า 15-16) กล่าวว่า การที่ผู้บริหารใช้บทบาทที่สำคัญต่อคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาในการบริหารและจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมายของชาติ ตามนโยบายของรัฐบาลที่แถลงไว้ต่อรัฐสภา รวมทั้งนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการและกรมสามัญศึกษา ซึ่งได้มีนโยบายด้านการบริหารการศึกษามุ่งพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา โดยจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรในระดับการศึกษาที่รับผิดชอบโดยให้สนองต่อความต้องการของบุคคลท้องถิ่น ชุมชนและประเทศชาติ ลักษณะดังกล่าวจะส่งผลให้งานของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นภารกิจที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

ธีระ รุญเจริญ, ปราชญา กล้าผจญ, และสัมมา รธนธิย์ (2545, หน้า 1) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กร โดยเฉพาะองค์กรภาคเอกชนนั้น เห็นได้ชัดเจนว่าความอยู่รอดขององค์กรขึ้นอยู่กับผู้บริหารเป็นสำคัญ ดังนั้นภาคเอกชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเงินการธนาคาร การบริหารธุรกิจ การค้า การอุตสาหกรรม รวมทั้งการศึกษาเอกชนตั้งแต่อนุบาลถึงอุดมศึกษา จึงต้องสรรหาผู้บริหารที่มีฝีมือหรือมีความสามารถสูง เพื่อความสำเร็จในการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

ลิตธิชัย เครือทิวา (2548, หน้า 18) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารสถานศึกษา ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนคุณลักษณะที่สำคัญหลายประการมาเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ

ไฮมัน, สก๊อต, และคอนเนอร์ (Haimann, Scott, & Connor, 1985, p.422) กล่าวว่า ผู้บริหารต้องมีความสามารถในการทำงานและคุณสมบัติหลายอย่างรวมกันตามที่หน่วยงานต้องการจึงจะบริหารงานให้เกิดผลดี จะเห็นได้ว่าผู้บริหารที่ขาดความสามารถย่อมจะขาดความเชื่อถือจากผู้ที่บังคับบัญชาอันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาของการบังคับบัญชาในที่สุด ความสามารถในการทำงานของผู้บริหารนอกจากจะก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสจากผู้ร่วมงานและบุคคลทั่วไปแล้ว ยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายตามวัตถุประสงค์

คอนเจอร์ (Conger, 1989, p.79) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรจะทำหน้าที่ของผู้นำทางการศึกษาในการวางนโยบายในเรื่องโปรแกรมทางการศึกษาและกระบวนการสอน บุคลากร นักเรียน ครูอาจารย์ การเงิน และงานธุรการต่าง ๆ

สรุปได้ว่า การที่สถานศึกษาจะประสบความสำเร็จได้นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่สำคัญ นอกจากจะมีความรู้ความสามารถแล้ว ยังต้องมีคุณธรรม จริยธรรมในการบริหารงานที่ขับเคลื่อนภารกิจของสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

3. บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

ธีรรัตน์ กิจจารักษ์ (2542, หน้า 45-46) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องแสดงความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตน ทั้งที่เป็นบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่กำหนดไว้ และรวมทั้งภารกิจที่ควรทำตามหลักจริยธรรม คุณธรรม สามัญสำนึกและตามวิญญูณของนักบริหารอันพึงจะมีด้วยกัน 12 ประการดังต่อไปนี้ 1) ปฏิบัติตนตามมาตรฐานการกำหนดตำแหน่ง 2) รับผิดชอบต่องานการบริหารโรงเรียน เช่น ด้านวิชาการ ด้านธุรการ ด้านกิจการนักเรียน ด้านธุรการการเงินและพัสดุ ด้านอาคารสถานที่ และด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน 3) เป็นผู้นำสังคม 4) การจัดองค์กร 5) การวางแผน 6) การตัดสินใจ 7) การสั่งการ 8) การประสานงาน 9) การควบคุม 10) การสร้างขวัญและกำลังใจ 11) การสร้างมนุษยสัมพันธ์ และ 12) การบริหารเวลา

วิโรจน์ สารรัตนะ (2542, หน้า 5) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารจะแสดงบทบาทที่สำคัญ ซึ่งรวมกลุ่มได้ 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้ 1) เชิงสัมพันธ์บุคคล (interpersonal roles) เป็นบทบาทที่เกิดขึ้นจากอำนาจและสถานะตำแหน่งแบบทางการเป็นบทบาทหน้าที่ทำให้ผู้บริหารเป็นศูนย์รวมประสาท (nerve center) ขององค์กร ประกอบด้วยบทบาทเป็นสัญลักษณ์ขององค์กร (symbolic or figurehead) ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน ประเพณีหรือพิธีการขององค์กร บทบาทเป็นผู้นำองค์กร (leader) มุ่งการอำนวยความสะดวก การจูงใจ การติดต่อสื่อสารและการควบคุม เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ และ

บทบาทเป็นผู้สร้างความสัมพันธ์ (liaison) กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายนอกองค์การเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อองค์การ 2) เชิงสารสนเทศ (information roles) เป็นบทบาทหน้าที่ทำให้ผู้บริหารเป็นศูนย์กลางของข้อมูลข่าวสารทั้งในฐานะผู้รับและผู้ส่ง ประกอบด้วย บทบาทเป็นผู้กำกับติดตามผล (monitor) ให้ได้ข้อมูลข่าวสารทั้งจากภายในและภายนอกเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การ.บทบาทเป็นผู้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร (dissemination) ที่ได้รับจากภายในและภายนอกให้แก่บุคลากรในองค์การและบทบาทเป็นผู้ประชาสัมพันธ์ (spokesperson) เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารขององค์การต่อบุคคลภายนอกองค์การ และ 3) เชิงตัดสินใจ (decisional roles) เป็นบทบาทหน้าที่ทำให้ผู้บริหารเป็นนักตัดสินใจ (decision maker) อันสืบเนื่องจากบทบาทสองกลุ่มแรก ประกอบด้วยบทบาทเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneur) มุ่งการริเริ่มสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ในองค์การอยู่เสมอ บทบาทเป็นผู้ขัดสิ่งก่อกวน (disturbance handler) โดยแก้ปัญหาเมื่อองค์การเผชิญสิ่งรบกวนที่ไม่คาดหวังอย่างฉับไวแต่ได้ผล บทบาทเป็นผู้จัดสรรทรัพยากร (allocation) ให้ส่วนต่างๆ ในองค์การและบทบาทเป็นนักเจรจาต่อรอง (negotiator) กับบุคคลหรือองค์การอื่น

วิจิตร ศรีสอาน (2543, หน้า 3-4) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารจะต้องมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างไปจากครูโดยทั่วไป บทบาทความรับผิดชอบของผู้บริหารสถานศึกษาควรจะต้องมี 8 ประการ ดังต่อไปนี้ 1) พัฒนาจุดมุ่งหมาย เป้าหมาย นโยบายของโรงเรียน เพื่อใช้เป็นแนวทางการสอน 2) จัดวางตัวบุคคลเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา 3) การจัดสรรเวลาและสถานที่เพื่อประโยชน์ของการสอน 4) จัดหาวัสดุอุปกรณ์และอาคารสถานที่เพื่อประโยชน์ของการศึกษาอย่างสูงสุด 5) ส่งเสริมการเรียนการสอนเพื่อให้การสอนบรรลุเป้าหมาย 6) สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา 7) จัดโปรแกรมการอบรมเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน และ 8) การประเมินความต้องการของโรงเรียน

ประกอบ กุลเกื้อ, และสิทธิพร ลิ้มบริบูรณ์ (2545, หน้า 22-23) กล่าวว่า การแสดงบทบาทผู้บริหารทั้งของภาครัฐและเอกชน มี 9 ประการ ดังต่อไปนี้ 1) เป็นประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) เป็นประธานและเลขานุการในคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐรวมถึงกรรมการและเลขานุการในคณะกรรมการสถานศึกษาเอกชน 3) เป็นผู้บังคับบัญชาครูผู้สอนและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 4) บริหารกิจการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับทางราชการและของสถานศึกษา รวมทั้งนโยบายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาหรือของหน่วยงาน 5) ประสานการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม รวมทั้งควบคุม ดูแลบุคลากร การเงิน การพัสดุ สถานที่และทรัพย์สินของสถานศึกษาหรือหน่วยงานให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับของทางราชการ 6) เป็นผู้แทนของสถานศึกษาหรือหน่วยงานในกิจการทั่วไปรวมทั้งการจัดทำนิติกรรมสัญญาของสถานศึกษาหรือหน่วยงาน ตาม

วงเงินงบประมาณที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานได้รับ 7) จัดทำรายงานกิจการประจำปีเกี่ยวกับกิจกรรมของสถานศึกษาหรือหน่วยงานเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา 8) อนุมัติประกาศนียบัตรและวุฒิปัตร์ของสถานศึกษาให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด และ 9) ปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งงานอื่นที่กระทรวงมอบหมาย

วิโรจน์ สารรัตนะ, และสัมพันธ์ พันธุ์พฤกษ์ (2545, หน้า 25) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรแสดงบทบาทในการเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในเชิงพัฒนา จะต้องสร้างสถานศึกษาให้เป็นชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ จะต้องสร้างจิตสำนึกความเป็นชุมชน จะต้องให้ความสำคัญกับมาตรฐานและการประเมินผล การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การจูงใจ การสร้างควมมีพันธะผูกพันและการจัดสภาพแวดล้อมการทำงานของครูและการมุ่งสู่กระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลง

ธีระ รุญเจริญ (2546, หน้า 25) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารการศึกษาตามแนวทางของการปฏิรูปการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ประกอบด้วย การแสดงบทบาท 2 ด้าน คือ 1) การจัดการศึกษาให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย หลักการ แนวทาง รูปแบบการจัดการศึกษา หลักสูตร และกระบวนการจัดการเรียนการสอน 2) การบริหารการศึกษา ให้เป็นไปตามแนวทางการบริหารงานที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 โดยเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมของหลายฝ่าย รวมทั้ง บิดามารดา ผู้ปกครอง องค์กรของรัฐและเอกชน ตลอดจน ชุมชน สมาคมในสังคม

อภิชาติ ไบโพธิ์ (2546, หน้า 10-11) กล่าวว่า การแสดงบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในกระบวนการบริหารการศึกษาซึ่งเป็นภาระงานที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะกำหนดเป้าหมายเพื่อการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพ มีการจัดโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นและเอื้อต่อการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ ตามมาตรฐานและแผนงานพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ได้บังคับบัญชาเพื่อมุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้และความพึงพอใจในงานของผู้ปฏิบัติงานจะเป็นตัวบ่งชี้ว่าการปฏิบัติที่ดีสามารถสะท้อนบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาว่าจะสามารถปฏิบัติงานได้ดีเพียงใด ดังนั้น ความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงานสามารถเป็นองค์ประกอบในการวินิจฉัยประเด็นที่เป็นปัญหาได้

ยงยุทธ เกษสาคร (2547, หน้า 40) กล่าวว่า การแสดงบทบาทของผู้บริหารจะให้ความสำคัญกับความมั่นคง และควมมีประสิทธิภาพขององค์กรผู้บริหารจึงต้องแสดงพฤติกรรมผู้นำทั้งการวางแผนและการจัดสรรทรัพยากรทางการบริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุด

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2547, หน้า 170) กล่าวว่า ผู้บังคับบัญชาข้าราชการในสถานศึกษาสามารถแสดงบทบาทและมีอำนาจหน้าที่ 6 ประการ ดังนี้ 1) บริหารกิจการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับของทางราชการและ

สถานศึกษา หรือส่วนราชการรวมทั้งนโยบาย และวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาหรือส่วนราชการ 2) ประสานการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษารวมทั้งควบคุมดูแลบุคลากรการเงิน การพัสดุ สถานที่ และทรัพย์สินอื่นของสถานศึกษาหรือส่วนราชการให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับของทางราชการ 3) เป็นผู้แทนของสถานศึกษาหรือส่วนราชการในกิจการทั่วไป รวมทั้งการจัดทำนิติกรรมสัญญาในราชการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการตามวงเงินงบประมาณที่สถานศึกษาหรือส่วนราชการได้รับมอบอำนาจ 4) จัดทำรายงานประจำปีเกี่ยวกับกิจการของสถานศึกษาหรือส่วนราชการเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา 5) อำนาจหน้าที่ในการอนุมัติประกาศนียบัตร และวุฒิปัตถของสถานศึกษาให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด และ 6) ปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวง เลขาธิการสภาการศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษอาชีวศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการอาชีวศึกษาและผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารวมทั้งงานอื่นที่กระทรวงมอบหมาย

สิทธิชัย เครือทิวา (2548, หน้า 28) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาจะเกิดขึ้นเมื่อผู้บริหารสถานศึกษาใช้บทบาทที่สำคัญในการเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารสถานศึกษา เป็นผู้ปกครอง บังคับบัญชาข้าราชการครูและลูกจ้างภายในสถานศึกษา เป็นผู้รับผิดชอบการเรียนการสอน การอบรม การสร้างสรรค์พฤติกรรมอันดีงามที่พึงประสงค์ และการเลือกอาชีพในอนาคตของเยาวชนในสถานศึกษา และเป็นผู้จัดให้มีการศึกษาข้อมูลเพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติ กำหนดกรอบแผนงาน กำหนดผู้รับผิดชอบตามนโยบาย ติดตามผลงาน แก้ปัญหา พัฒนางาน สร้างขวัญและกำลังใจ ยกย่องเชิดชูเกียรติ และประเมินผลงาน เพื่อพัฒนา ประชาสัมพันธ์และรายงานสู่ประชาชน จังหวัด กรม กระทรวง

บำเรอ จรเกตุ (2548, หน้า 23) กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องมีการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาเป็นการใช้ความสามารถในการปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ตั้งความหวังไว้ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องแสดงบทบาทการเป็นผู้บริหารที่ดีมีภาวะผู้นำเพราะมีผลต่อสัมพันธภาพอันดีระหว่างผู้ร่วมงานตลอดจนจะสามารถช่วยให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจในการทำงานเพื่อให้การปฏิบัติงานสามารถบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพบังเกิดประสิทธิผลในการบริหารสถานศึกษา

สุวรรณชัย ทองคำ (2549, หน้า 8-15) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นจะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะและคุณภาพการบริหารสถานศึกษาที่คุรุสภากำหนดไว้ สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาประพฤติปฏิบัติมี 12 ประการ ดังนี้ 1) ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษา 2) ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึง

ผลที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนาของบุคลากรผู้เรียน 3) มุ่งพัฒนาผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ 4) พัฒนาแผนงานขององค์กรให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง 5) พัฒนาและใช้นวัตกรรมการบริหารงานจนเกิดผลงานที่มีคุณภาพสูงขึ้นเป็นลำดับ 6) ปฏิบัติงานขององค์กรโดยเน้นผลถาวร 7) รายงานผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ 8) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 9) ร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่นอย่างสร้างสรรค์ 10) แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา 11) เป็นผู้นำและสร้างผู้นำ และ 12) สร้างโอกาสในการพัฒนาได้ทุกสถานการณ์

สุพิษ จุ้ยกลาง (2550, หน้า 22) กล่าวว่า การแสดงบทบาทของผู้บริหารในยุคปัจจุบันจะต้องเป็นผู้บริหารมืออาชีพ และตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของการบริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

กอร์ตัน (Gorton, 1983, pp.80-81) กล่าวว่า ผู้บริหารต้องแสดงบทบาทหน้าที่ใน 6 ประการ ดังนี้ 1) ในฐานะเป็นผู้บริหาร 2) ในฐานะเป็นผู้นำในด้านการสอนหรือด้านวิชาการ 3) ในฐานะเป็นผู้รักษาวินัย 4) ในฐานะเป็นผู้ส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ 5) ในฐานะเป็นผู้ประเมินผล และ 6) ในฐานะเป็นผู้แก้ปัญหาความขัดแย้ง

เนเชวิช (Knezevich, 1984, pp.27-30) กล่าวว่า การแสดงบทบาททางการบริหารการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา 10 ประการ ดังนี้ 1) นำนโยบายของหน่วยเหนือไปปฏิบัติ 2) กำหนดจุดมุ่งหมาย ทิศทาง และจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของภารกิจให้ชัดเจนและปฏิบัติตามนั้น 3) จัดหาทรัพยากรต่างๆ และใช้ด้วยความสุขุมรอบคอบ 4) ช่วยเพิ่มผลผลิตของบุคลากรทุกคน 5) ประสานความพยายามของบุคลากรเข้าด้วยกัน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการทำงานในองค์กร 6) กำกับดูแลให้องค์กรเจริญก้าวหน้าไปตามวัตถุประสงค์ 7) สร้างบรรยากาศที่พึงปรารถนาขององค์กร และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการทำงานในองค์กร 8) ประเมินคุณภาพและประสิทธิภาพของยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการทำงานและบุคลากรในองค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ 9) ช่วยสร้างภาพพจน์ให้แก่สถาบันและบุคคลเพื่อให้เห็นว่าองค์กรที่มีประสิทธิภาพจะมีผลผลิตและการเคลื่อนไหวที่กระฉับกระเฉง และ 10) รายงานกิจการให้ผู้บังคับบัญชาชั้นสูงได้ทราบ

เฮอร์เซย์ และบลานชาร์ด (Hersey, & Blanchard, 1993, p.103) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของกลุ่ม และกิจกรรมโดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ 1) ด้านบุคคล ได้แก่ บทบาทการเป็นหัวหน้าองค์กรและเป็นผู้นำของหมู่คณะ 2) ด้านข้อมูลสารสนเทศ ได้แก่ บทบาทในการเป็นศูนย์กลางของระบบประสาทขององค์กรอันประกอบด้วยการรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจุบันและเป็นรูปธรรมมากที่สุดและ 3) ด้านการตัดสินใจ ได้แก่ บทบาทในการเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ เป็นผู้จัดการกับปัญหาอุปสรรคต่างๆ เป็นผู้ขจัดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในองค์กร

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ การจัดกิจกรรมต่างๆ ในสถานศึกษา ตั้งแต่การกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา จัดสรรทรัพยากรทางการศึกษา เป็นผู้รักษาวินัยและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาตลอดจนประสานงานกับบุคคล ชุมชน หน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาบรรลุผล

แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

1. ความหมายของหลักธรรม

ธนาภณ สมหวัง (2543, หน้า 40) กล่าวว่า หลักธรรม หมายถึง คำสอนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของศาสนิกชน โดยทุกศาสนามี เป้าหมายเดียวกันคือ “มุ่งให้ทุกคนมีธรรมะ มีคุณธรรม และสอนให้คนเป็นคนดี” ดังนั้น ศาสนา แต่ละศาสนาจึงมีหลักธรรมคำสอนของตนเอง เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2547, หน้า 7) หลักธรรม หมายถึง หลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและวางเอาไว้ เพื่อเป็นแนวทางที่เพียงพอแก่การชำระจิตใจให้บริสุทธิ์จากกิเลสเครื่องร้อยรัด อันได้แก่ ราคะ(ความกำหนัดเพติดเพลินยินดี) โทสะ(ความโกรธ พยาบาทอาฆาต) โมหะ(ความหลงงมงายไร้สาระมีเหตุผลอันพิสุจน์ไม่ได้) เพื่อความหลุดพ้นจากความเป็นทาส เพื่อความเป็นอิสระอย่างแท้จริง เหมาะสำหรับผู้ที่มีความเบื่อหน่ายคลายความกำหนัดปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตายอีกต่อไป

สมเดช สีแสง (2544, หน้า 295) กล่าวว่า หลักธรรม หมายถึง ความจริง ความดี ความถูกต้องเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับชีวิตของทุกคน ชีวิตที่ขาดธรรมเสียแล้ว ย่อมเป็นชีวิตที่ ขาดหลักในการดำเนินชีวิต

สุภาคย์ อินทองคง (2550, หน้า 45) กล่าวว่า หลักธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมุ่งที่สอนให้มนุษย์มีหลักที่พึงพอใจ และมีแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้เกิดมงคลแก่ชีวิต อันจะทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุขและเจริญก้าวหน้า

พระมหาบัว ญาณสัมปันโน (2554, ย่อหน้า 1) กล่าวว่า หลักธรรม หมายถึง ความร่มเย็น อันสุดแสนจะกล่าว และเป็นหลักยึดที่เยือกเย็น เป็นสุขแก่ผู้ฟังฟัง มีเหตุกับผล คือ ควรหรือไม่ควร เป็นเครื่องทดสอบ ทั้งเหตุและผล รวมตัวเข้า เรียกว่า "ธรรมะ"... การพิสูจน์หาความจริง แห่งความเสื่อม และ ความจริงของการกระทำ ด้วยการพิจารณา ก่อน ทุกกรณี นั้น คือ ผู้มีธรรม และ ยึดธรรมเป็นหลักใจ และ นั่นคือ ผู้มีวิชาธรรมะ เป็นเครื่องมือป้องกันตัว... คนเช่นนี้ จะเป็นเด็ก หรือ ผู้ใหญ่ก็ตาม จะเป็นผู้สามารถรักษาตน และ ทรงตัวได้ในท่ามกลางแห่งความปั่นป่วน ผันผวนนานาชนิด อย่างน่าชม

สำนักประชาสัมพันธ์เขต 8 กาญจนบุรี (2556, ย่อหน้า 1) กล่าวว่า หลักธรรม หมายถึง คำสอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากอวิชชา (ความไม่รู้ความจริงในธรรมชาติ) อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จากกิเลสทั้งปวง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้นการศึกษาทำความเข้าใจ การโยนิโสมนสิการด้วยปัญญา และพิสูจน์ทราบข้อเท็จจริง (ซัมมวิจยะ) เห็นเหตุผลว่าสิ่งนี้มีสิ่งนี้ จึงมี (อิทัปปัจจยตา) จนเห็นตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติเป็นไปตาม กฎพระไตรลักษณ์ และสัตว์โลกที่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม แล้วเลือกใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับผลที่จะได้สิ่งที่ปรารถนาอย่างถูกต้อง ด้วยความไม่ประมาทในชีวิตให้มีความสุขในทั้งชาตินี้ชาติต่อๆ ไป (ด้วยการสั่งสมบุญบารมี) ตลอดจนปรารถนาในพระนิพพานของผู้มีปัญญา

สรุปได้ว่า หลักธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมุ่งที่สอนให้มนุษย์มีหลักที่พึงพอใจ และมีแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้เกิดมงคลแก่ชีวิต อันจะทำให้มนุษย์สามารถอยู่รวมกันในสังคมด้วยความสงบสุขและเจริญก้าวหน้า

2. หลักธรรมตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก (ประยูร ฑุฑิต) (2546, หน้า 8) กล่าวแสดงธรรมไว้ว่า หลักธรรม คือ คำสั่งสอนของศาสดาผู้ก่อตั้งศาสนา ได้ถ่ายทอดให้แก่สาวกหรือศาสนิกของตน เพื่อให้ ศาสนิกได้นำไปประพฤติปฏิบัติอันจะก่อให้เกิดสันติสุขแก่ชีวิตของผู้ปฏิบัติและสังคมส่วนรวม หลักธรรมคำสอนของแต่ละศาสนานั้นมีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้คนที่นับถืออย่างมาก เป็นเสมือนเข็มทิศชี้ทางดำเนินชีวิตให้แก่ศาสนิกโดยตรง หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นคำสอนสายกลางหรือสอนความพอดี สอนแนวทางการประพฤติตามหลักสัจธรรมที่เป็นอกาลิโกว่าด้วยประโยชน์สุขที่พึงได้อันเกิดจากการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันโดยใช้ปัญญา ด้วยความเมตตา กรุณาและพร้อมกันนั้นก็มุ่งให้บรรลุถึงอิสรภาพทางจิตปัญญาที่เป็นจุดหมายสูงสุด

สุรีพร พักประไพ (2547, ย่อหน้า 3) กล่าวว่า การประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องดำเนินชีวิตและแนวทางในการบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะหลักธรรมดังกล่าวเป็นความจริง สามารถพิสูจน์ได้ ที่เรียกว่า “สัจธรรม” ประพฤติปฏิบัติได้ผลอย่างแท้จริงขึ้นอยู่ที่จะนำหลักธรรมข้อใดมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพตนเองมากที่สุด หลักธรรมตามคำสอนของพระพุทธศาสนามีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงค้นพบหลักธรรมซึ่งเป็นความจริงอันประเสริฐโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเหล่านั้น จึงกล่าวได้ว่าพระธรรมหรือหลักธรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาที่บุคคลสามารถนำไปยึดถือประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกับสังคมและการปฏิบัติหน้าที่การงานให้มีประสิทธิภาพ เป็นบุคคลที่มีคุณค่าของประเทศชาติและเป็นคนที่น่ายกย่องนับถือ

ประสาร ทองภักดี (2547, หน้า 3-5) กล่าวว่า องค์ศึกษาของพระพุทธเจ้า ได้แก่ ไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิและปัญญา บุคคลที่ได้รับการศึกษาสมบูรณ์ตามระบบ การศึกษาของพระพุทธเจ้าแล้วย่อมมีคุณธรรม 3 ประการ คือ 1) ศีล ได้แก่ ความประพฤติ เรียบร้อยทางกายและวาจาโดยที่ความประพฤตินี้มีทั้งละเอียดหรือหยาบผิดกันตามประเภทของ บุคคล พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติข้อปฏิบัติในเรื่องศีลไว้แตกต่างกันเพื่อให้เหมาะกับฐานะของ บุคคลที่จะพึงนำไปปฏิบัติโดยแบ่งเป็น 1.1) ศีล 5 เป็นศีลสำหรับคฤหัสถ์ทั่ว ๆ ไปถือปฏิบัติเป็น ประจำจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “นิจศีล” 1.2) ศีล 8 หรืออุโบสถศีล เป็นศีลสำหรับคฤหัสถ์ที่ตั้งใจจะปฏิบัติให้สูงขึ้นและโดยธรรมดาให้ถือปฏิบัติในวันข้างขึ้นแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ หรือเดือน ละ 4 ครั้ง จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อุโบสถศีล” แต่ผู้ประสงค์จะถือปฏิบัติให้มากกว่านั้นหรือจะ ถือตลอดชีวิต พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงห้าม 1.3) ศีล 10 สำหรับสามเณรถือปฏิบัติ และ 1.4) ศีล 227 สำหรับภิกษุสงฆ์ 2) สมาธิ ได้แก่ ความตั้งใจมั่น คือ สมาธิที่เรียกว่า อุปจารสมาธิและ อุปปราสมาธิ สำหรับสมาธิในทางวิปัสสนา คือ สุตตสมาธิ เป็นสมาธิที่เกี่ยวกับการพิจารณา ความว่างเปล่า อนามิตตสมาธิ เป็นสมาธิที่เกี่ยวกับการพิจารณาธรรมไม่มีเครื่องหมายและ อปัณณาสิตสมาธิ เป็นสมาธิที่เกี่ยวกับการพิจารณาธรรมที่ไม่มีการตั้งความปรารถนา และ 3) ปัญญา ได้แก่ ความรอบรู้ เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ 3 ทาง คือ 3.1) จินตามยปัญญา เป็น ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุมีผล 3.2) สุตมยปัญญา เป็นปัญญาที่เกิด จากการลำดับดับฟังตลอดถึงการศึกษเล่าเรียน และ 3.3) ภวานายมปัญญา เป็นปัญญาที่เกิด จากการฝึกอบรมและการปฏิบัติ

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) (2548, หน้า 55-56) กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรมตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นการนำหลักธรรมที่ทำให้อยู่อย่างมีความสุขใน ยุคปัจจุบันมี 3 ประการ ดังนี้ 1) รู้เท่าทันสถานการณ์ของโลกได้ 2) รู้เท่าทันโลกธรรม ไม่ หลุนไหว และ 3) อยู่อย่างสันโดษ สงบ โดยมีหลักธรรมเป็นตัวหนุนอยู่ 5 ประการ คือ ขันติ เมตตา เสียสละ ให้อภัยและปล่อยวาง

พระราชวรมุณี (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต) (2551, หน้า 72-73) กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรมตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นการนำหลักธรรมมาธิปไตยที่ใช้ทั้งพระเดชและ พระคุณซึ่งทำให้ได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงาน นักบริหารแบบธรรมาธิปไตยยึดธรรมเป็นหลักใน การบริหารและควรมีธรรมะที่เรียกว่า พละ 4 ประการอยู่ในใจ คือ 1) ปัญญาพละ หมายถึง กำลังความรู้หรือความฉลาด 2) วิริยพละ หมายถึง กำลังแห่งความเพียร 3) อนวัชชพละ หมายถึง กำลังการงานที่ไม่มีโทษหรือความสุจริต และ 4) สังคหพละ หมายถึง กำลังการ สงเคราะห์ หรือมนุษยสัมพันธ์ ดังนั้นพละหรือกำลังแห่งคุณธรรมทั้ง 4 ประการ จะช่วยให้ นักบริหารปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ นักบริหารจะสามารถวางแผน จัดองค์การ แต่งตั้งบุคลากร อำนาจการควบคุมได้ดีต้องมีความฉลาด ขยัน สุจริตและมนุษยสัมพันธ์ ยิ่ง

บุคคลนั้นมีคุณธรรมทั้ง 4 ข้อมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำงานได้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น ตรงกันข้ามถ้าใครคนใดขาดคุณธรรมทั้ง 4 ประการแม้เพียงบางข้อก็เป็นนักบริหารที่ดีไม่ได้

เสฐียรพงษ์ วรรณปก (2551, หน้า 106) กล่าวว่า การที่ผู้บริหารสถานศึกษานั้น ต้องปฏิบัติตามกรอบของสังคหวัตถุ 4 และพลธรรม 4 หลักการที่นำมาใช้ในการบริหารนั้น คือ ความรู้ ความขยันหมั่นเพียร การทำงานไม่มีโทษและการรู้จักสงเคราะห์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ที่เรียกว่า มนุษยสัมพันธ์ หลักการเหล่านี้เข้ากับหลักพุทธศาสนาซึ่งเน้นที่ปัญญา คือ ต้องรู้ต้องเข้าใจความรู้เป็นความรู้ระดับไหน ความเข้าใจเป็นความเข้าใจเรื่องอะไร นี่เป็นเรื่องใหญ่ ถ้าหากไม่รู้ ไม่เข้าใจแล้ว การกระทำก็จะผิดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และอาจจะทำให้ไขว้เขวออกนอกกลุ่อกองทางได้ ส่วนอริยสัจ 4 ก็สอนเรื่อง ปัญญา ซึ่งสามารถนำหลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้กับการบริหารได้ เพราะฉะนั้นการจะเป็นผู้นำที่ดีนั้นควรเน้นที่ตัวปัญญา นั่นคือต้องสอนให้รู้จักใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาชีวิต

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว (2554, ย่อหน้า 5) กล่าวว่า หลักธรรมของชาวพุทธเป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่บุคคลสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับตนได้มีอยู่ 3 ประการดังนี้ 1) พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมของผู้ใหญ่ (ผู้บังคับบัญชา) ที่ควรถือปฏิบัติเป็นนิตยมี 4 ประการ ได้แก่ เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ มุทิตา คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข และอุเบกขา คือ วางตนเป็นกลาง ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงวิบัติ มีทุกข์ 2) สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกันเห็นเหตุให้ตนเองและสามารถนำหมุ่คณะก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองมี 4 ประการ ได้แก่ ทาน คือ การให้ปันสิ่งของแก่คนที่ควรให้ ปิยวาจา คือ การเจรจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน อตถจริยา คือ การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสมานัตตตา คือ การวางตนให้เหมาะสมกับฐานะของตน 3) อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมถือให้เกิดความสำเร็จมี 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ คือ ความพึงพอใจในงาน วิริยะ คือ ความขยันหมั่นเพียร จิตตะ คือ การมีใจฝักใฝ่เอาใจใส่ในงาน และวิมังสา คือ การไตร่ตรองหาเหตุผล

สรุปได้ว่า หลักธรรมตามคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสัจธรรมที่ปฏิบัติกันมายาวนาน ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจะบริหารองค์กรให้ประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนและยาวนานจึงควรนำหลักธรรมที่สำคัญและควรยึดเป็นหลักการบริหาร เช่น ไตรสิกขา พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 เป็นต้น

3. หลักธรรมตามแนวพระบรมราโชวาท

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542, หน้า 11) กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงตรัสไว้ว่า ในฐานะที่เป็นครูอาจารย์ หัวหน้างาน จำเป็นจะต้องมีความสุจริต ยุติธรรม ทำตัวให้เป็นตัวอย่าง เป็นที่พึ่งของผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่ยอมพ่ายแพ้แก่ความโลก ความลืมหืม ความริษยา ความแตกร้าง ต้องมุ่งมั่นในประโยชน์อันรุ่งเรืองไพศาลของ

ส่วนรวมเป็นเป้าหมาย จึงจะได้ชื่อว่าประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียงเกียรติคุณทุกประการดั่งที่ปรารถนา

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2547, ย่อหน้า 3) กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงพระราชทานหลักธรรม 4 ประการ แก่ข้าราชการและประชาชนในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี มีข้อความดังนี้ประการแรก คือ การรักษาความซัจ ความจริงใจต่อตัวเอง รู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมืองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ รู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความซัจ ความดีนั้น ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด และ ประการที่สี่ คือ การรู้จักวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง หลักธรรม 4 ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายาม ปฏิบัติและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

พ.สุวรรถ (2549, หน้า 34-35) กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระราชทานพระราชนิพนธ์หลักธรรม 4. ประการแก่พลสกนิกรในโอกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี วันศุกร์ที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ณ สิงห์ชัย พระที่นั่งอนันตสมาคม มีข้อความดังนี้ ประการแรก คือการที่ทุกคนคิด พูด ทำด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน ประการที่สอง คือการที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตนเอง แก่ผู้อื่น และกับประเทศชาติ ประการที่สาม คือการที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผน โดยเท่าเทียมเสมอ กัน และประการที่สี่ คือการที่ต่างคนต่างพยายามทำความดี ความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรงและมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิดจิตใจและการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกัน ในทางที่ดีที่เจริญนี้ยังมีพร้อมมูลในกายในใจของคนไทย ก็มั่นใจได้ว่าประเทศไทยจะดำรงมั่นคงอยู่ตลอดไปได้ จึงขอให้ทุกคนที่อยู่ในมหาสมาคมนี้ ทั้งประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าได้รักษาจิตใจ และคุณธรรมนี้ไว้ให้เหนียวแน่น และถ่ายทอดความคิดจิตใจนี้กันต่อไปอย่าให้ขาดสายเพื่อให้ประเทศชาติดำรงยืนยง อยู่ด้วยความร่วมมือเป็นสุข ทั้งในปัจจุบันและภายหน้า

นิรภัย จันท์สวัสดิ์ (2551, หน้า 53-54) กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงมีพระราชนิพนธ์เตือนหมู่ข้าราชการ นักธุรกิจ และประชาชนชาวไทยทั่วประเทศ เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2544 มีข้อความดังนี้ ผู้บริหารที่เป็นผู้นำที่ดีจึงเป็นต้นแบบสำคัญในการสร้างจริยธรรม คุณธรรมให้กับสมาชิกในองค์กร องค์กรจะมีวัฒนธรรมที่มีจริยธรรมหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่ามีจริยธรรม คุณธรรมของผู้บริหาร

สรุปได้ว่า หลักธรรมตามแนวพระบรมราโชวาทเป็นการกล่าวถึงหลักธรรมที่มนุษย์ทุกคนควรน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความผาสุก ประสบผลสำเร็จ มีชื่อเสียงเกียรติคุณได้รับการยกย่องชมเชย จากสังคมโดยเน้นที่ความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรมมีความเมตตา กรุณา อดทน อดกลั้น มีความพากเพียรพยายามและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน รวมทั้งประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

4. หลักธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

สำนักงานข้าราชการพลเรือน (ม.ป.ป., หน้า 4-5) ได้จัดทำคู่มือการจัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งประกอบด้วย ความสามารถ ความเพียร ความมีไหวพริบ ความรู้เท่าถึงการณ์ มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ มีความซื่อสัตย์ต่อคนทั่วไป ความรู้จักนินยคน ความรู้จักผ่อนผัน ความมีหลักฐานและความจงรักภักดี

ธีรรัตน์ กิจจารักษ์ (2542, หน้า 169-170) กล่าวว่า หลักธรรมตามมาตรฐานของผู้บริหารสถานศึกษามี 21 ประการดังนี้ 1) ต้องรักษาชื่อเสียงของตนมิให้ขึ้นชื่อว่าประพฤติชั่ว 2) ต้องรักษาความสามัคคี ชื่อเสียงของหน่วยงานที่ตนเป็นผู้บริหารอยู่ 3) ต้องรู้จักข่มใจ อดทน อดกลั้น ต่อความยากลำบากทั้งปวง 4) ต้องมีความละเอียดใจ มีความสะดุ้งกลัวหรือเกรงกลัวในการทำชั่วทำทุจริตทั้งปวง 5) ต้องปลื้มตัวปลื้มใจจากอบายมุขทั้งปวง 6) ต้องไม่มอดดีใดๆ ในการปฏิบัติตนต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา 7) ต้องมีและใช้คุณธรรมเป็นเครื่องผูกมัดหัวใจผู้ใต้บังคับบัญชาและคนอื่น ๆ 8) ต้องแสดงให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเห็นว่า ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการอยู่ที่ผลการปฏิบัติงานและความซื่อสัตย์สุจริต 9) ต้องมีวิจารณ์ญาณสูง 10) ต้องไม่เบียดเบียนขู่เข็ญผู้ใต้บังคับบัญชาและต้องมีทัศนคติที่ว่าความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการอยู่ที่ผลการปฏิบัติงานและความซื่อสัตย์สุจริต 11) ไม่ฉกฉวยหรือแอบอ้างแนวความคิดของผู้ใต้บังคับบัญชามาเป็นของตน 12) ต้องทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทน มีน้ำใจนักกีฬา 13) ต้องกล้ายอมรับผิดและปรับปรุงตนเอง 14) ต้องยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์ด้วยใจเป็นธรรม 15) ต้องรักษาระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ประพฤติและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ใต้บังคับบัญชา และสังคมทั่วไป 16) ต้องมีพรหมวิหารธรรม 17) ต้องซื่อสัตย์สุจริตและบริสุทธิ์ยุติธรรม 18) ต้องมีน้ำใจเป็นประชาธิปไตยในการบริหารและรู้จักให้เกียรติผู้ใต้บังคับบัญชา 19) ต้องรู้จักให้อภัย ไม่อาฆาตพยาบาท 20) ต้องหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่สังคมรังเกียจ และ 21) ต้องรู้รอบและรอบรู้เกี่ยวกับการบริหารงานที่ตนเองรับผิดชอบเป็นอย่างดี

สมเดช สีแสง (2544, หน้า 295) กล่าวว่า หลักธรรมคำสอนทางศาสนาจะเป็นข้อพึงปฏิบัติสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาที่ควรนำไปเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ 9 ประการ คือ 1) มีเมตตาต่อผู้ร่วมงานและผู้อื่น 2) มีความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน 3) ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้ร่วมงาน 4) มีความยุติธรรม มีเหตุผลและวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ 5) มีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน 6) ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและผู้อื่น 7) ซื่อสัตย์ต่อตนเอง หน่วยงานและผู้อื่น 8) มองโลกในแง่ดี และ 9) ยึด

ระบบคุณธรรมในการบริหารงาน ซึ่งคุณธรรมดังกล่าวข้างต้นเป็นการยอมรับจากสังคมเป็นความคาดหวังทั้งของทางราชการ สังคม ที่จะเห็นข้าราชการได้ประพฤติปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารโรงเรียน ในฐานะ “ครู” ด้วยกันแล้ว ก็ยังได้รับการคาดหวังไว้ในระดับสูงกว่าข้าราชการในตำแหน่งอื่น เพราะต้องดำรงอยู่ในตำแหน่งที่เป็นทั้งครูและผู้บังคับบัญชา จึงจำเป็นต้องเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติทั้งในด้านคุณธรรมและหน้าที่การงานแก่ผู้ร่วมงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถ “ครองตน ครองคน และครองงาน” อันเป็นหนทางที่จะนำไปสู่การบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปริญญา ตันสกุล (2544, หน้า 110) กล่าวว่า การปฏิบัติตนของนักบริหารที่แสดงออกถึงการมีหลักธรรมที่สำคัญได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ และการบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่บุคคลต่างๆ จะได้รับการยอมรับนับถือและเกิดศรัทธาแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา คุณความดีจากการประพฤติปฏิบัติของผู้บริหารจะเกิดประโยชน์แก่ตนเอง ผู้อื่นและสังคมส่วนรวม

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2547, หน้า 81) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติ มีความมุ่งมั่นและอุทิศตนในการทำงาน โดยกำหนดเกณฑ์พิจารณาไว้ 4 ประการ ดังนี้ 1) ผู้บริหารควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 2) ผู้บริหารต้องยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร (สุจริต ยุติธรรม การใช้ระบบคุณธรรม การรับฟังปัญหา การระดมสมองการมีส่วนร่วมในการบริหารและการปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ) 3) ผู้บริหารมีความมุ่งมั่นในการบริหารเพื่อผลประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ และ 4) ผู้บริหารต้องอุทิศเวลาให้กับการทำงาน

ธานินทร์ กรัยวิเชียร (2548, หน้า 9-10) กล่าวว่า การนำหลักธรรมมาปฏิบัติของคนแต่ละชาติแต่ละภาษาจะคล้ายคลึงกัน อาทิ ชาวอังกฤษที่สามารถรักษามาตรฐานคุณธรรมจริยธรรมไว้ได้ โดยการปลูกฝังคตินิยมในสังคมเริ่มตั้งแต่การอบรมสั่งสอนลูกหลานตั้งแต่เด็ก ซึ่งชาวอังกฤษจะปลูกฝังคตินิยมให้ลูกหลานของตนตั้งแต่เยาว์วัยอย่างน้อย 7 ประการดังนี้ 1) สัจจะพูดความจริง (truth) 2) ความซื่อสัตย์สุจริต (honesty) 3) ความระลึกในหน้าที่ (sense of duty) 4) ความอดกลั้น (patience) 5) มีความยุติธรรม (fair play) 6) ความเอาใจเขามาใส่ใจเรา (consideration for others) และ 7) เมตตาธรรม (kindness)

ประเวศ วะสี (2549, หน้า 45) กล่าวว่า การปฏิบัติตามมรรค 8 แห่งการส่งเสริมหลักธรรม คือ คุณธรรม จริยธรรมที่เป็นคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ อันเป็นไปเพื่อความสุขของตนเองและการอยู่ร่วมกัน หรือศีลธรรม ซึ่งมี 8 ประการด้วยกันคือ 1) ผู้ปกครองมีทศพิธราชธรรม 2) ครอบครัวยอบถุน 3) ชุมชนเข้มแข็ง 4) การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ 5) การมีสปิริตแห่งการเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคมเต็มแผ่นดิน 6) การส่งเสริมพัฒนาจิตเป็นวิถีชีวิต 7) การศึกษาที่เข้าถึงความดี และ 8) การสื่อสารความดี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2549, หน้า 5) กล่าวว่า หลักกรรมตามทัศนะของ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ จะให้ความสำคัญกับสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติมี 9 ประการดังนี้ 1) ควรมีมาตรฐานเดียว หมายความว่า การทำงาน การบริหารงานบุคคลหรือองค์กรต้องมีมาตรฐานที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีความชอบธรรมเพียงมาตรฐานเดียว จะมีสองมาตรฐานหรือหลายมาตรฐาน หรือไม่มีมาตรฐานเลยไม่ได้ ไม่เช่นนั้นการบริหารองค์กรก็จะไม่ราบรื่น ผิดทำนองคลองธรรมและเสียหายได้ 2) ควรมีคุณงามความดี รักรัฐศาสตร์ต้องถือศีลห้าอย่างเคร่งครัด มีพรหมวิหารสี่อย่างมั่นคงและต้องยึดอิทธิบาทสี่อย่างยั่งยืน 3) ควรมีความเป็นไทย ต้องสำนึกอยู่เสมอว่าตนเป็นคนไทย มีหน้าที่อื่น ๆ ทั้งที่รัฐธรรมนูญกำหนดและไม่ได้กำหนด อาจารย์มีหน้าที่ต้องให้ความรู้สั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดีคนเก่ง ให้เด็กมีความคิดแบบไทย แม้ผู้บริหารส่วนใหญ่จะจบจากต่างประเทศ แต่ควรมีรัฐศาสตร์แบบไทยที่ยังประโยชน์สูงสุดแก่สังคมไทย และประเทศชาติบ้านเมือง 4) ควรมีมีความยุติธรรม ขอให้นิยามคำว่ามีความยุติธรรมให้กว้างขวาง คือ จะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความยุติธรรม คุณธรรม และจริยธรรม เพื่อนำไปใช้ในการบริหารงานบุคคลและองค์กรเพื่อนำไปสู่ความสงบร่มเย็นของชาติ ตราบใดที่ผู้บริหารองค์กรเปรียบพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม องค์กรนั้นก็ประสบความสำเร็จ จะได้รับความเชื่อถือศรัทธา ได้รับความเชื่อมั่น และยกย่องสรรเสริญ 5) ควรมีความซื่อสัตย์สุจริต เสียสละ และจงรักภักดี ผู้บริหารองค์กรจะได้รับความร่วมมือยกย่องเชิดชูจะต้องเป็นคนไข้ใจเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต แต่คนที่มิเกลียดจะปฏิบัติตามข้อนี้ได้ยาก หรือจะปฏิบัติไม่ได้เลย 6) ควรมีความประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี สังคมใดที่ผู้บริหารปฏิบัติตัวดี เป็นแบบอย่างให้ผู้ที่บังคับบัญชา ก็จะเป็นการสอนที่ง่ายกว่าการใช้สื่ออย่างอื่น 7) มีความรัก งานใดก็ตามต้องกระทำด้วยความรัก ตราบใดที่มีความรักต่องานก็จะทุ่มเทเพื่องานและภูมิใจกับการทำงานปรารถนาดีต่องาน แต่การทำให้ดีโดยปราศจากความรัก ความปรารถนาดี ทำเพราะต้องทำตามหน้าที่ความสำเร็จก็จะอยู่ไกลมาก 8) ควรมีความสำนึกตลอดเวลาว่าเกิดมาต้องตอบแทนคุณแผ่นดิน ที่ผ่านมาได้พยายามอย่างเต็มที่ที่จะให้คนไทยสำนึกบุญคุณแผ่นดินเป็นเวลานานแล้ว เข้าใจง่าย ๆ คือ การเป็นคนดี คิดดี และทำดี คนดีจะไม่สร้างปัญหาให้กับผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และ 9) ต้องมีพระบรมราโชวาทเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ยึดถือในการดำรงชีวิต คงทราบว่พระบรมราโชวาทจะทำให้มีแต่ความสุข ความสงบ บ้านเมืองจะเรียบร้อยพัฒนา คนดีจะได้รับหน้าที่สำคัญในชาติบ้านเมือง คนไม่ดีอาจจะก่อความวุ่นวายได้ พระบรมราโชวาทเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งบริสุทธิ์ ผู้ใดประพฤติปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดถือเป็นสิริมงคล หนังสือหลายเล่มออกสู่ตลาดไม่ว่าจะเป็น คำพ่อสอน และร้อยเรื่องในรอยจำ คนไทยควรจะได้อ่าน รวมไปถึงหนังสือทฤษฎีใหม่เศรษฐกิจพอเพียงก็ยิ่งประโยชน์มหาศาลต่อประเทศเมื่อ 20 ปีก่อนเรื่องนี้ไม่ค่อยจะได้รับความสนใจ แต่เดี๋ยวนี้สังคมยอมรับเพราะเป็นทฤษฎีที่มีทั้งศักยภาพ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันความเสี่ยง เป็นทฤษฎีที่รู้ว่าคนไม่ว่าฐานะใด มีหรือจน องค์กรไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ย่อมนำไปประยุกต์ใช้ได้ผลทั้งสิ้น

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2549, หน้า 6-7) กล่าวว่า หลักกรรมตามมาตรฐานของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นข้อควรปฏิบัติของผู้บริหาร ประกอบด้วย 4 ประการคือ 1) การมีคุณธรรม จริยธรรมสำหรับผู้บริหาร 2) การมีจรรยาบรรณของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา 3) การพัฒนาจริยธรรมผู้บริหารให้ปฏิบัติตนในกรอบของคุณธรรม และ 4) การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี (good governance)

สมพิศ สุขปัญญา (2549, หน้า 43) กล่าวว่า หลักกรรมตามมาตรฐานของผู้บริหารสถานศึกษาจะเกี่ยวกับการที่ผู้บริหารจะบริหารงานกิจการใดให้ประสบความสำเร็จ นอกจากความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ในการทำงานแล้ว สิ่งสำคัญที่ผู้บริหารพึงให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก คือ หลักคุณธรรมในการบริหารบุคลากร เพราะหลักคุณธรรมจะเป็นแนวทางที่บ่งชี้แนวทาง พฤติกรรมด้านการครองตน การครองคน และการครองงาน ของผู้บริหารในหน่วยงานนั้นๆ การเป็นผู้บริหาร หากมีคุณธรรมประจำใจอยู่เสมอแล้วก็จะเป็นผู้มีความสุขทั้งส่วนตนและในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน บุคคลรอบข้าง ได้แก่ เพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชา ก็พลอยมีความสุขไปด้วย เมื่อปฏิบัติหน้าที่การงานใด ก็มักจะสำเร็จเป็นผลดี มีผู้ให้ความร่วมมือสนับสนุนส่งเสริมเป็นอย่างมาก ได้รับความเคารพเชื่อถือ ศรัทธา และมีผู้เห็นคุณงามความดีมักจะได้รับความไว้วางใจเป็นอย่างสูงและเมื่อโอกาสมาถึงก็มักจะได้รับการเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่งไปสู่ตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูงยิ่งขึ้นไป เจริญยิ่งๆ ขึ้นไปเสมอ

นิรภัย จันทร์สวัสดิ์ (2551, หน้า 14) กล่าวว่า การยึดหลักกรรมทางพุทธศาสนาที่ผู้บริหารหรือนายที่ดีต้องประพฤติปฏิบัติ กล่าวคือ ต้องมีศีล สมาธิ และปัญญา กำกับใจ เพื่อให้มีความรู้จักผิด ชอบ ชั่ว ดี ทำให้รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ การมีสมาธิที่ดี จะทำให้ผู้บริหารมุ่งมั่นในการทำงานได้สำเร็จ

วิไลวรรณ ลายถมยา (2555, ย่อหน้า 1) กล่าวว่า นักบริหารที่มีหลักกรรมประจำใจนั้นต้องมีลักษณะ 3 ประการดังนี้ 1) มีความรู้และเป็นผู้มองการณ์ไกล สามารถวางแผนงานให้เหมาะสม รู้จักงาน รู้จักตนเองและผู้อื่น ใช้ได้กับบุคคลต่างๆ ในทุกสถานภาพ 2) ผู้บริหารระดับสูงต้องมีสติปัญญา มีความเชี่ยวชาญ แม่นยำ มั่นคงต่องานที่บริหารอยู่ และ 3) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีสามารถผูกใจคนได้ทั้งผู้ร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ การมีมนุษยสัมพันธ์นี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ความจริงใจให้เกียรติกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ผู้บริหารที่มีความพร้อมในด้านนี้จะสามารถบริหารกิจการได้อย่างราบรื่น เนื่องจากได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย นับว่าคุณธรรมข้อนี้สำคัญมาก จะต้องอยู่ในตัวผู้นำทุกระดับ ไม่ว่าจะระดับสูง กลาง หรือระดับพื้นฐาน

สรุปได้ว่า หลักกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาจะเป็นข้อกำหนดที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรต้องใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติสำหรับที่จะครองตน ครองคน และครองงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เพราะถ้าหากผู้บริหารสถานศึกษาขาดการนำหลักกรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชน ผู้รับบริการ ต่อขวัญและกำลังใจของผู้ร่วมงาน และนำไปสู่ปัญหาความไม่เป็นธรรมในองค์กร การบริหารงานยุคใหม่ จึงเน้นเรื่องการ

นำหลักคุณธรรม จริยธรรม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่จะเกื้อหนุนความสามารถในการบริหารจัดการให้ประสบผลสำเร็จ

จากแนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมที่นำเสนอมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า มีความสำคัญต่อผู้บริหารสถานศึกษาที่จะนำไปปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้การบริหารสถานศึกษามีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล หลักการและแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ จัดได้ว่าเป็นหลักธรรมซึ่งมีหลายรูปแบบหลายลักษณะ สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์จากแนวคิดของ เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2550, หน้า 70); สุภาพร พิศาลบุตร (2549, หน้า 151); ผกา สัตยธรรม (2544, หน้า 184) และ สมเดช สีแสง (2544, หน้า 295) มากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้แก่ ความเมตตา ความรับผิดชอบ ความยุติธรรม ความมีใจรักและ ความซื่อสัตย์

การประพฤติตามหลักธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

1. ความเมตตา

1.1 ความหมายของความเมตตา

พระธรรมปิฎก (2543, หน้า 148-149) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ความรัก ความเป็นมิตร ปราบปรามดี มุ่งหมายหรือมุ่งหวังให้ทั้งตนเองและผู้อื่นเป็นสุข มีจิตแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้ารวมถึงการงดเว้นความโกรธและพยาบาทที่เป็นเหตุให้ตนและผู้อื่นเกิดทุกข์

ผกา สัตยธรรม (2544, หน้า 184) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ความปรารถนาที่ดีต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข มีความเจริญได้รับแต่สิ่งที่ดี การมีความรักความเมตตาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์และมีความสุข ส่วนกรณาคือความสงสารและช่วยให้พ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ลงมือปฏิบัติช่วยเหลือในสิ่งที่ทำได้ เพื่อปลดเปลื้องความทุกข์ให้หมดไป

สมเดช สีแสง (2544, หน้า 295) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล โอบอ้อมอารีในลักษณะสงเคราะห์ อนุเคราะห์ หรือบูชาคุณความดี แล้วแต่เวลา สถานที่ และบุคคล มีความรักและความหวังดีเป็นที่ตั้ง

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2545, หน้า 20) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ความปรารถนาดีมีไมตรีต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข คำว่ากรณาคือความสงสาร คืออยากจะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 872) ให้ความหมายว่า ความเมตตาเมตตา หมายถึง ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นได้สุข

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546, ย่อหน้า 16) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ความรักใคร่ ความปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า (loving – kindness ; friendliness ; goodwill)

สมเด็จพระญาณสังวร (สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก) (2546, ย่อหน้า 1) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ความมีจิตใจเอ็นดูด้วยความปรารถนาสุขแก่ผู้อื่น และสัตว์อื่น เป็นความรักที่เอ็นดูไม่ใช่อ่อนนุช เหมือนอย่างมารดาบิดารักบุตรธิดา ถ้าได้อบรมเมตตาให้มีประจำจิตใจให้สม่ำเสมอ ก็จะเป็นจิตใจที่จะดับโทสะพยาบาทได้ การเจริญเมตตาจึงเป็นผู้ไม่โกรธง่าย ทั้งยังมีจิตใจที่เยือกเย็นเป็นสุขด้วยอำนาจของเมตตาอีกด้วย

แก้ว ชิตตะขบ (2547, หน้า 93) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ความสนิทสนม ความรักใคร่ที่เว้นจาการคะ ความกำหนด ได้แก่ ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีมีความสุข ความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

พระภาสกร ฐิริวิฑูโน (2548, ย่อหน้า 31) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาให้เกิดสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งในตนเอง และผู้อื่นสัตว์อื่นทั่วหน้า

สุภาพร พิศาลบุตร (2549, หน้า 151) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข อาจจะเป็นความสุขทางกาย หรือทางวาจา เช่นการจูงคนตาบอดเดินข้ามถนน การพูดจาไพเราะอ่อนหวาน การไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น ปรับความคิดตนเองให้สอดคล้องกับผู้อื่น

สมคิด บางโม (2549, หน้า 93) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข อยากให้ผู้ใดบังคับบัญชาหรือพนักงานมีความสุข ไม่ทุกข์ ไม่กดขี่เบียดเบียนหรือใช้วาจาที่ไม่สุภาพกับพนักงาน

ธีรตรา บุญรุ่ง (2549, หน้า 11) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ความปรารถนาดีที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ และมีความสุข

อุดม สนสายันต์ (2549, ย่อหน้า 1) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล โอบอ้อมอารีในลักษณะสงเคราะห์ อนุเคราะห์ หรือบูชาคุณความดี แล้วแต่เวลา สถานที่ และบุคคล มีความรักความหวังดีเป็นที่ตั้ง

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม (2549, หน้า 23-24) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ความรักและปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี เป็นความรักที่บริสุทธิ์ผุดผ่องและประกอบด้วยไมตรีจิต คิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์โดยทั่วหน้า ทางที่มนุษย์จะแสดงเมตตาต่อกันมี 3 ทางคือทางกาย ทางวาจา และทางใจ ผู้ที่มีใจเมตตา ย่อมเป็นกุศล ทำให้มีจิตใจสงบเยือกเย็นไม่โกรธอาฆาตคิดร้ายต่อกันและมีอารมณ์เย็น เมตตาที่แท้จริงจะต้องแผ่ออกทั่วไปอย่างไม่มีขอบเขตต่อชีวิตที่อยู่ในกฎธรรมชาติด้วยกัน

พุทธธรรม (2549, หน้า 24-25) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ความรัก พระท่านสอนให้คนเราทุกคนควรมีความรักซึ่งกันและกัน รักในที่นี้ไม่ใช่ความรักที่ชายมีต่อหญิงหรือหญิงมีต่อชาย รักนี้เป็นรักที่มีความใคร่ ความรักที่พระสอน หมายถึง ความรักที่บริสุทธิ์ เหมือนความรักของแม่ที่มีต่อลูก เมื่อบุคคลใดที่มีจิตใจตั้งอยู่ในความรักที่บริสุทธิ์และมีต่อผู้อื่น

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2550, หน้า 70) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข มีจิตแผ่ไมตรีและประโยชน์ต่อผู้อื่น

ไสว มาลาทอง (2551, ย่อหน้า 2) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง การมีความรักความปรารถนาดี มีไมตรีจิตคิดช่วยเหลือให้ทุกคนในโลกนี้ประสบประโยชน์และความสุขโดยทั่วกัน จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของเมตตานั้นอยู่ที่การฝึกอบรมจิตใจของตนเองเป็นสำคัญ คือฝึกจิตใจให้มีความเยือกเย็น มีเมตตาอารีต่อสรรพสัตว์ทั่วหน้าไม่ว่าประเภทใด สัตว์ทุกประเภทมีความรักในชีวิตของตนเสมอเหมือนกันหมด สัตว์ทุกประเภทบนโลกนี้มีความรักสุข เกลียดทุกข์เท่าเทียมกันไม่มียกเว้น การฝึกเพื่อให้เกิดเมตตาหรือวิธีปลูกฝังเมตตา

ลานธรรมจักร (2555, ย่อหน้า 1) กล่าวว่า ความเมตตา หมายถึง ภาวะของจิตใจที่มีเยื่อใยไมตรีจิตมิตรใจ คิดเกื้อกูลด้วยสุขประโยชน์ ปราศจากอาฆาตพยาบาท โกรธแค้น จึง แสดงออกทางสีหน้าและสายตาที่สงบแช่มชื่น มองด้วยสายตามอันแสดงถึงใจที่เอิบอาบด้วยความปรารถนาดี ให้มีความสุข ปราศจากความมุ่งร้าย ที่เป็นเวรเป็นภัยทั้งปวง

ฮาร์วี (Harvey, 1980, p. 360) กล่าวว่า ความเมตตา (love) หมายถึง เป็นสภาวะจิตที่อยากให้ผู้อื่นมีความสุข เป็นสิ่งสำคัญที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเน้นต่อสาวกของพระองค์เสมอ ให้บำเพ็ญ บ่มเพาะ ฝึกฝนเมตตาหรือการกระทำใดๆ ก็ตามอันเนื่องมาจากความเข้าใจ

สรุปได้ว่า ความเมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดีที่มีไมตรีจิตที่ดีงาม แก่ทุกชีวิตให้อบอุ่นร่มเย็น ลงมือปฏิบัติช่วยเหลือในสิ่งที่ทำได้ ความเข้าใจเข้าใจ ฝึกจิตใจให้มีความเยือกเย็น มีเมตตาอารีต่อสรรพสัตว์เกื้อกูลให้บุคคลอื่นพ้นจากทุกข์และมีความสุข

1.2 ความสำคัญของความเมตตา

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต) (2541, หน้า 40) กล่าวถึงความสำคัญของเมตตาว่า ความรักความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข นักบริหารต้องมีความรักความหวังดีแก่เพื่อนร่วมงาน ความรักจะเกิดได้ถ้านักบริหารรู้จักมองแง่ดีหรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน ถ้าพบส่วนเสียเพื่อนร่วมงาน นักบริหารต้องรู้จักมองข้ามและให้อภัยเมื่อพบส่วนดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะกับงาน ดังนั้น เมตตาหรือความรักจึงเกิดจากการมองแง่ดีของคนอื่น

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542, หน้า 153) กล่าวถึงความสำคัญของเมตตาว่า การศึกษาหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งข้อคิด ปรัชญาทั้งหลายจัดเป็นการรอบรู้อย่างหนึ่งของผู้บริหาร แต่การนำหลักธรรมข้อคิดเหล่านี้ไปปฏิบัติจนเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้น เป็นเรื่องของกระบวนการซึ่งนักบริหารจะต้องฝึกฝนและพัฒนาตนเองอย่าง

จริงจิงจิงจะบังเกิดผล เรื่องของความรู้ทางจริยธรรม หรือค่านิยมทางจริยธรรมเป็นเรื่องที่สอนกันง่ายกว่าพฤติกรรมทางจริยธรรมและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคน แต่ละบุคคลแต่ละกลุ่มระดับความยากแตกต่างกันไป เป็นเรื่องที่ต้องใช้ยุทธศาสตร์อย่างแยบยล กล่าวคือต้องเริ่มจากการให้ความรู้ความเข้าใจก่อน แล้วจึงถึงขั้นของการเปลี่ยนแปลง เจตคติ ค่านิยมความเชื่อเมื่อบุคคลเปลี่ยนเจตคติค่านิยม ความเชื่อ พฤติกรรมของบุคคลก็จะปรับเปลี่ยนตามไปด้วยสำหรับผู้บริหารการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาตนเองและและพยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้เป็นพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมก่อน จึงจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในองค์กรหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้โดยง่าย

พิสิฐ เจริญสุข (2543, หน้า 120) กล่าวถึงความสำคัญของความเมตตา มี 11 ประการดังนี้ 1) ยามตื่นก็เป็นสุข 2) ยามหลับก็เป็นสุข 3) ยามฝันก็ฝันดี ไม่มีฝันร้าย 4) เป็นที่รักของคนทั้งปวง 5) เป็นที่รักของสัตว์โลกทั้งมวล 6) เทพยินดีคุ้มครองรักษา 7) ภัยพิบัติศาสตราวุธ ยาพิษ ไม้แฉ่วพานกร้ากราย 8) มีจิตที่มั่นคงมีเสถียรภาพ 9) มีผิวพรรณผ่องใสไบหน้าอิมเอิบ 10) เมื่อเวลาสิ้นใจก็มีสติ และ 11) เมื่อยังไม่ก้าวสู่โลกุตรธรรมก็มีความสุขดีในพรหมโลก

ภัทรพร สิริกาญจน, และคนอื่นๆ (2546, หน้า 26) กล่าวถึงความสำคัญของเมตตาว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม (atheism) พุทธศาสนาเกิดขึ้นเพราะพระพุทธเจ้าไม่ทรงเห็นด้วยกับหลักคำสอนและวิธีการศาสนาพราหมณ์ ทรงติเตียนการบูชาอัญญการแบ่งชั้นวรรณะ กลับทรงเน้นหลักความเมตตากรุณาต่อสิ่งมีชีวิตทุกตัวตนอย่างเท่าเทียมเมตตาในพุทธศาสนานั้นถือเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่นำไปสู่ภาวะแห่งนิพพาน จึงเป็นเหตุแห่งความสำคัญของเมตตาในศาสนาพุทธ

สมเดช สีแสง (2546, หน้า 295-299) กล่าวว่า การมีความหวังดีต่อคนอื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนและไม่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นต่อคนอื่นการตั้งความรู้สึกริไฉนในเมตตาธรรมจะเป็นประโยชน์มากกับชีวิตของมนุษย์ ถ้าสังคมมนุษย์อาศัยเมตตาได้จะทำให้ชีวิตเกิดความสุขราบรื่นได้มาก ลักษณะของจิตใจมนุษย์ที่ประกอบด้วยเมตตา คือมีความหวังดีต่อความสุขของผู้อื่น ไม่อยากเบียดเบียนไม่อยากมีการจองเวรกัน

วิเชียร บุญกล้า (2550, หน้า 64) กล่าวถึงความสำคัญของความเมตตาประกอบด้วย 1) มีความเป็นกัลยาณมิตรกับเพื่อนร่วมงาน 2) มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับเพื่อนร่วมงาน 3) มีความปรารถนาดีต่อเพื่อนร่วมงาน ไม่พูดจาส่อเสียด คำหยาบ เพ้อเจ้อ 4) ไม่คิดเบียดเบียนกับเพื่อนร่วมงาน 5) รับฟังความคิดเห็นและเหตุผลของผู้ที่อยู่เสมอ 6) สนับสนุนเพื่อนร่วมงานที่มีความสามารถให้มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน 7) ไม่คิดเบียดเบียนประทุษร้ายเพื่อนร่วมงาน 8) ไม่พูดให้เกิดความเสียหายในเรื่องที่ไม่เป็นจริง 9) ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม 10) มีความปรารถนาให้เพื่อนร่วมงานมีความสุขสัมัคคีกัน 11) ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยดี 12) มีความประพฤติดี

งามตามหลักศีลธรรม 13) ยกย่องเพื่อนร่วมงานที่ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต ชยัน อดทน ให้ปรากฏแก่เพื่อนร่วมงาน

พระปลัดคำภา สิมบิดา (2553, หน้า 22) กล่าวถึงความสำคัญของความเมตตา มีดังนี้ 1) มีความเมตตาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาของตน 2) มีความปรารถนาดีต่อครูและนักเรียนทุกคน 3) สนับสนุนต่อความก้าวหน้าของผู้ใต้บังคับบัญชา 4) ไม่ขาดการเอาใจใส่ต่อความก้าวหน้าของผู้ใต้บังคับบัญชา 5) มีความมุ่งมั่นที่จะบริหารโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จ และ 6) ไม่ขาดความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน

สรุปความสำคัญของเมตตาว่า ความรักความหวังดี ที่ปรารถนาดีให้บุคคลอื่นมีความสุข การนึกถึงความดีและมองบุคคลอื่นด้วยเมตตา จิตใจจะมีแต่ความรักใคร่เบิกบาน ความมีเมตตาช่วยทำให้ชีวิตมีความสุข เสียสละและทำให้ไม่เห็นแก่ตัว

1.3 ขอบข่ายของความเมตตา

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต) (2541, หน้า 43-44) กล่าวถึงคุณลักษณะและพฤติกรรมของเมตตาว่า นักบริหารคือผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น การบริหารงานด้วยธรรมมาธิปไตยที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ จึงเป็นผู้นำที่นั่งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงานทั้งนี้เพราะมีธรรมเป็นพลังในการบริหาร 4 ประการ คือ 1) ปัญญาพละ กำลังแห่งความรู้เรื่องตน เรื่องคน และเรื่องงาน 2) วิริยพละ กำลังแห่งความขยันที่ปลุกใจตนเองและคนอื่นตลอดเวลา 3) อนุวัชชพละ กำลังแห่งความสุจริตที่ปราศจากรู้อแห่งชีวิตอันเกิดจากอบายมุข 4) สังคหพละ กำลังแห่งมนุษยสัมพันธ์ที่ประสานใจคนร่วมงานเข้าด้วยความโอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ประชาชนและวางตนพอดี นักบริหารผู้มีธรรมอยู่ในหัวใจย่อมเป็นศูนย์รวมใจของคนร่วมงานและสามารถจัดการให้งานในหน้าที่ลุล่วงไปด้วยดี

พระเทพบัณฑิต (2543, หน้า 24-25) กล่าวถึงคุณลักษณะและพฤติกรรมของเมตตาว่า ความรักความหวังดี ความปรารถนาดีอันนี้ต้องมีอยู่ตลอดเวลาเป็นปกติของผู้บริหารเมตตาที่มีความสำคัญเมตตาธรรมคำจุนโลก อันนี้ผู้บริหารถือเป็นสำคัญ

สุวรรณ เมืองแก้ว (2543, หน้า 11) กล่าวถึงคุณลักษณะและพฤติกรรมของเมตตาว่า ความเมตตานั้นหมายถึงความรัก ความปรารถนาดี ซึ่งเจาะจงให้บุคคลปกติทั่วไป ประสบความสุข เป็นการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรัก ผูกพันในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อนุเคราะห์เกื้อกูลกันและกัน ความเมตตากรุณาจึงมีความสำคัญเป็นเหมือนสะพาน เป็นโครงสร้างทางวิญญาณของสันติภาพ กลมกลืนและสมดุลง สร้างสรรค์สันติสุข

สมเดช สีแสง (2546, หน้า 295-299) กล่าวถึงคุณลักษณะและพฤติกรรมของเมตตาว่าประกอบด้วย 1) เมตตา มีอาการประพฤติก่อเกิดเป็นลักษณะ 2) มีการน้อมนำเข้าไปเกื้อกูลประโยชน์ในสัตว์เป็นรส 3) มีการบำบัดความอาฆาตเป็นปัจจุบันฐาน (อาการที่ปรากฏ) 4) มีการเห็นสัตว์เป็นที่ชอบใจ คือไม่โกรธเคือง ไม่ขุ่นเคืองในขณะนั้นเป็นปกติฐาน (เหตุใกล้) 5) มีการเข้าไปสงบความพยาบาทเป็นสมบัติ 6) มีความเสนหาเป็นวิบัติ

ธนวรรณ สกุศลชัยพฤกษ์ (2551, ย่อหน้า 7) กล่าวถึงคุณลักษณะและพฤติกรรมของเมตตาว่า ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ เพื่อการบริโภคความสุข เกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2551, ย่อหน้า 30) กล่าวถึงคุณลักษณะและพฤติกรรมของเมตตาว่า การฝึกใจให้มองแต่แง่ดีอย่างนี้เรียกว่าการแผ่เมตตาใจของคนแผ่เมตตาจะเต็มไปด้วยความรักแบบไม่มีเงื่อนไข เช่นเดียวกับความรักของแม่ที่มีต่อลูกน้อยคนเดียว นั่นคือแม่พร้อมที่จะรักลูกน้อยของตนโดยมองข้ามความบกพร่องของลูกได้ ฉะนั้นใครคนแผ่เมตตาก็สามารถที่จะรักและให้อภัยคนอื่นได้ ฉะนั้นสามีภรรยาต้องฝึกแม่เมตตาให้กันและกัน ความรักแบบเมตตาไม่ได้เกิดจากการกระตุ้นของคู่ครอง แต่เกิดจากการที่แต่ละฝ่ายเป็นผู้กำหนดคนสนใจให้พุ่งเป้าไปที่ความดีงามหรือความน่ารักของอีกฝ่ายหนึ่ง ความรักแบบเมตตาจึงดำเนินไปอย่างไม่รู้จบ เรียกว่า อปปมัญญาคือไม่มีขีดจำกัด トラバไตที่สามีภรณายังนึกถึงความดีงามของอีกฝ่ายหนึ่ง トラบานั้นความรักแบบเมตตาก็ยังคงอยู่ตลอดไป

หลวงพ่อดุสิตพรหมยาน (2551, ย่อหน้า 7) กล่าวถึงคุณลักษณะและพฤติกรรมของเมตตาว่า ความรัก ความเมตตาปราณี มีความรู้สึกอยู่เสมอกับคนและสัตว์ หรือว่าคนทุกคนในโลก แม้แต่สัตว์เดรัจฉานที่เกิดมาที่มีความรู้สึกเหมือนกัน รักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกันหมดตนเองต้องการมีความรักสุขใจคน คนอื่นก็ต้องการมีความรักสุขใจนั้น ต้องอยู่ในขอบเขตของความดีให้ปัญญาพิจารณาหาความเป็นจริง เป็นการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรักผูกพันในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อนุเคราะห์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความเมตตา เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดสันติสุข และเป็นเครื่องค้ำจุนสังคม สังคมนั้นย่อมจะมีแต่ความสงบสุขและความก้าวหน้า ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบและการกดขี่ซึ่งกันและกัน มนุษย์จะรู้จักการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังคมใดก็ตามที่บุคคลมีความเมตตากรุณาน้อย สังคมนั้นย่อมจะมีปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความทุกข์ยาก การกดขี่ข่มเหง รังแกกันและกัน

ศิริลักษณ์ เบญจภูมริน (2552, ย่อหน้า 1) กล่าวถึงคุณลักษณะและพฤติกรรมของเมตตา ประกอบด้วย 1) ช่วยให้คนสุขุม ไม่หุนหันพลันแล่น 2) ไม่เบียดเบียนผู้อื่น รู้จักที่จะเป็นผู้ให้ด้วยความจริงใจ 3) เกิดความรัก และความจริงใจ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 4) เป็นที่รักใคร่ชอบพอกับผู้อื่น และ 5) ชีวิตมีความสุข

สรุปคุณลักษณะและพฤติกรรมของเมตตาว่า ความรักความหวังดี เป็นการคิดที่จะให้ผู้อื่นมีความสุขในชีวิตการทำงานการศึกษา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ร่วมงาน การให้ความร่วมมือที่เป็นประโยชน์ต่อกัน พุดจาไฟเราะไม่สร้างความแตกแยก การช่วยแนะนำที่จะเป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มองทุกคนเป็นเพื่อน เป็นกัลยาณมิตร การไม่เอาเปรียบกัน ไม่อาฆาต

บาดหมางใจ ไม่คิดเบียดเบียน ไม่ใส่ร้ายตลอดจนการปรารถนาดีต่อทุกคนอย่างสม่ำเสมอ และเป็นไปตามเหตุผล และการทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นเสมอ

ดังนั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความเมตตาในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ความรักความหวังดี เป็นการคิดที่จะให้ผู้อื่นมีความสุขในชีวิตการทำงาน การศึกษา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ร่วมงาน การให้ความร่วมมือที่เป็นประโยชน์ต่อกันพูดจาไพเราะ ไม่สร้างความแตกแยก ช่วยแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มองทุกคนเป็นเพื่อน เป็นกัลยามิตร การไม่เอาเปรียบกัน ไม่อาฆาตบาดหมางใจ ไม่คิดเบียดเบียน ไม่ใส่ร้ายตลอดจนการปรารถนาดีต่อทุกคนอย่างสม่ำเสมอ และเป็นไปตามเหตุผล และการทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นเสมอวัดได้จาก 1) แสดงออกด้วยความจริงใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชาทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2) ตรงต่อเวลาและอุทิศเวลาให้แก่การปฏิบัติงานมีความซื่อตรงต่อตนเองและผู้อื่น 3) ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต 4) ยึดมั่นในหลักคุณธรรมจริยธรรม 5) ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ 6) ปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับ ศรัทธาและไว้วางใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา 7) ประพฤติตนตามจารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม 8) ยึดมั่นในสัจจะ คิด พูด และปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา 9) ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต ด้วยความอดุสาหะ และ 10) ไม่ใช่ตำแหน่งอำนาจหน้าที่ของตนแสวงหาผลประโยชน์ใดๆ โดยไม่ชอบธรรม

2. ความรับผิดชอบ

2.1 ความหมายของความรับผิดชอบ

ปริญญา ตันสกุล (2544, หน้า 120-121) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง บทบาทของผู้บริหารที่ต้องปฏิบัติใน 3 บทบาท คือ รับผิดชอบต่อหน้าที่ รับผิดชอบในการคิด และการตัดสินใจกระทำสิ่งใดๆ ให้ถูกต้องที่สุด และรับผิดชอบในผลที่กระทำนั้น

สมเดช สีแสง (2544, หน้า 295) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การตระหนักในสิทธิหน้าที่ สำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจในความคิดเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลดี และเสียจากการกระทำของตนเอง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546, หน้า 944) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ยอมรับผลทั้งที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ตนได้ทำลงไปหรือที่อยู่ในความดูแลของตน

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2549, หน้า 16) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะกระทำกิจการหรือปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพันสัญญาในการทำให้สำเร็จ ด้วยความพยายาม ความเพียร ความละเอียดรอบคอบ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย และปรับปรุงแก้ไขหากมีข้อผิดพลาด

สมโชค เจริญการ (2555, ย่อหน้า 1) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การเตรียมความพร้อมในการเรียนและการปฏิบัติงาน ปฏิบัติงานตามขั้นตอนที่วางไว้ปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจปฏิบัติงานด้วยความละเอียดรอบคอบ ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จตาม

กำหนด มีความเพียรพยายามในการเรียนและการปฏิบัติงาน ปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนเอง ยอมรับผลการกระทำของตนเอง ปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงความปลอดภัยต่อตนเองและส่วนรวม

กู๊ด (Good, 1980, p.498) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ภาระหน้าที่ที่แต่ละคนครองอยู่ ซึ่งบุคคลจะรับไม่ว่าจะเป็นงานทั่วไปที่ได้รับมอบหมายหรืองานในหน้าที่ จะต้องทำให้บรรลุความสำเร็จถูกต้อง มีประสิทธิภาพและมีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถสอดคล้องกับความมุ่งหมาย ต้องยอมรับทั้งความผิดพลาดและความสำเร็จ สามารถเชื่อถือได้ในเรื่องการปฏิบัติภาระหน้าที่

อีปองส์ (I Pons, 2003, p.67) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง หน้าที่ ความรับผิดชอบความจำเป็นที่จะต้องทำงานให้กับคนคนหนึ่ง การพุดจาหรือการละเว้นที่ไม่ทำ ขณะเดียวกัน ความรับผิดชอบก็ยังหมายถึง การทำตามสัญญา หรือการรักษาสัญญาต่อคนอื่นด้วย

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มกำลังความสามารถและยอมรับผลที่จะเกิดขึ้นทั้งที่ดีและไม่ดีจากการปฏิบัติของตนด้วยความเต็มใจ

2.2 ความสำคัญของความรับผิดชอบ

ปริญญา ตันสกุล (2544, หน้า 128) กล่าวว่า การที่ไม่ละเลยหรือหลีกเลี่ยงการกระทำใดๆ ที่เป็นหน้าที่ของตนเอง แต่จะต้องตั้งใจกระทำอย่างจริงจังและเต็มที่ สำหรับความรับผิดชอบในการคิด และการตัดสินใจกระทำสิ่งใดๆ ให้ถูกต้อง หมายถึง การตั้งใจจริงใจในการคิดตัดสินใจใดๆ เพื่อไม่ให้เป็นไปด้วยการขาดความรอบคอบหรือประมาทในอันจะนำผลเสียมาสู่หมู่คณะ

เบญจา แสงมลิ (2545, หน้า 99) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นความมุ่งมั่นในการที่จะทำงานหรือสิ่งที่มอบหมายให้สำเร็จ มีความห่วงใย เอาใจใส่ เป็นธุระกับงานนั้นๆ

สมเดช สีแสง (2546, หน้า 295-299) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นการประพฤติตรงไปตรงมาในทางที่ชอบ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง มีจิตสำนึกต่อหน้าที่ มีความมุ่งมั่นและตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนและประเทศชาติเป็นสำคัญ

คณิต มังกรแก้ว (2552, หน้า 52-53) กล่าวว่า การปฏิบัติตนด้านความรับผิดชอบเป็นการตระหนักในสิทธิหน้าที่ สำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะ การกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหา การเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลดีและเสียที่เกิดจากการกระทำของตนเอง

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (2555, ย่อหน้า 3) กล่าวว่า ความรับผิดชอบมีความต้องการจำเป็นในสังคมไทยปัจจุบัน จะหันไปทางใดก็มักพบกับบุคคลที่ทำผิดหลักศาสนาไม่ว่าจะได้รับการศึกษาในระดับใดหากทำการสำรวจด้วยกระบวนการวิจัยแล้วมักพบว่ามี การ

ประเพณีปฏิบัติหน้าที่ผิดหลักพุทธศาสนา อยู่เป็นอันมาก ได้แก่ การไม่สำรวมในกาย ไม่สำรวมวาจา ดื่มสุรา สูบบุหรี่ เล่นหวย เล่นการพนัน เกียจคร้าน ไม่มีความอดทน ไม่มีความสามัคคี ไม่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ ซึ่งสามารถสังเกตได้ง่ายๆ จากตัวของนักศึกษาเองว่า เวลานี้ร่างกายของตนสะอาด เรียบร้อยแล้วหรือยัง เล็บยาว ผมยาว เสื้อผ้าสะอาดถูกระเบียบของสถาบันหรือไม่ ดื่มสุราหรือไม่ สูบบุหรี่หรือไม่ เล่นการพนันหรือไม่ ถ้าการแต่งกายยังไม่สะอาดเรียบร้อย ยังดื่มสุรา สูบบุหรี่ เล่นการพนันอยู่ก็ต้องกล้าหาญที่จะต้องปฏิบัติตัวเองให้แต่งกายเรียบร้อย ปฏิบัติตัวเองไม่ให้ดื่มสุรา ไม่สูบบุหรี่ และไม่เล่นการพนัน หากปฏิบัติตัวเองและชักชวนเพื่อน ๆ ให้ปฏิบัติด้วยก็ถือเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อตัวเองในการที่จะนำตัวเองออกจากความชั่ว นับเป็นความรับผิดชอบที่มีต่อตนเองเมื่อทุกคนมีความรับผิดชอบต่อตนเองก็จะทำให้ครอบครัว สังคมและประเทศชาติพัฒนาขึ้นถือเป็นการรับผิดชอบต่อครอบครัว สังคมและประเทศชาติอีกทางหนึ่ง การที่คนในสังคมไม่มีความรับผิดชอบที่จะนำตนออกจากความชั่ว ไม่มีความรับผิดชอบต่อตนเองทำให้ตนเองเป็นภาระของครอบครัว เป็นภาระของสังคมและประเทศชาติ ทำให้สังคมต้องมีกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือและกระตุ้นเตือนให้นักศึกษามีสำนึกและตระหนักในภาระหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อตนเอง เช่น รัฐบาลออกกฎหมายระเบียบต่างๆ มาบังคับไม่ให้ ชื้อ-ขายสุรา ชื้อ-ขายบุหรี่ ชื้อ-ขายหวยโดยอิสระเสรี เป็นต้น ดังนั้นความรับผิดชอบต่อตนเองของนักศึกษาจึงเป็นความต้องการจำเป็นของครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

ฮอย, และมิสเกล (Hoy, & Miskel, 1996, p.272) กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อตนเองเป็นการแสดงตนให้เป็นที่พึงของคนอื่นได้ มีความสม่ำเสมอ มั่นคง อดทน กล้าพูดกล้าทำ เชื่อมั่นในตนเองและมีความทะเยอทะยาน

สรุปได้ว่า การปฏิบัติตนด้านความรับผิดชอบต่อตนเองเป็นการตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ที่พึงกระทำไม่ว่าผลของการกระทำนั้นจะดีหรือไม่ เป็นการฝึกฝนให้มีความคิดและการปฏิบัติที่ต้องตัดสินใจด้วยความรอบรู้และรอบคอบอยู่เสมอ

2.3 ขอบข่ายของความรับผิดชอบต่อตนเอง

อภิรัฐ ตั้งกระจ่าง, บัณฑิต ผึ้งนรินทร์, และต่อศักดิ์ ซอแก้ว (2546, หน้า 148) กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อตนเองเป็นการยอมรับความผิดสำหรับผลที่ตามมาของกิจกรรมของตนเอง และมีความพยายามที่จะให้แน่ใจว่าการตัดสินใจ การแนะนำหรือ การดำเนินการใดๆ นั้นจะระบุดูแลและสนับสนุนทั้งส่วนรวม ลูกค้ำตลอดจนองค์กรและสังคม

สมเดช สีแสง (2546, หน้า 295-299) กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อตนเองประกอบด้วย

- 1) การมีความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม โดยไม่คดโกง และไม่หลอกลวง
- 2) มีความตรงต่อเวลาทั้งการมาปฏิบัติหน้าที่และการนัดหมาย ไม่ให้ประชาชนหรือผู้ที่ตนนัดหมายต้องรอคอย
- 3) การไม่เอาประโยชน์ส่วนตนมาทำให้ประโยชน์ส่วนรวมต้องเสียไป
- 4) การหลีกเลี่ยงไม่เข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่ตนจะได้ประโยชน์จากการปฏิบัติหน้าที่ราชการ
- 5) การ

ไม่ใช่ความสนิทสนมกันเป็นการส่วนตัวผู้นำเห็นใจความชอบพิเศษแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา 6) การมีจิตสำนึกต่อการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถโดยคำนึงถึงประโยชน์ของทางราชการและประชาชน และพร้อมที่จะรับผิดชอบเมื่อทำงานผิดพลาด และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

สุภาพร พิศาลบุตร (2548, หน้า 7-8) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพันด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จความมุ่งหมาย ทั้งความพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

วิภาพร มาพบสุข (2549, หน้า 67-69) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นการกระทำหรือการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายด้วยความตั้งใจและตั้งใจ โดยมีการวางแผนอย่างดี ไม่ต้องให้ใครคอยว่ากล่าวตักเตือน และพร้อมที่จะรับทั้งผลดีและไม่ดีในกิจการที่ตนกระทำไป

สมคิด บางโม (2549, หน้า 14) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นการปฏิบัติอย่างละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำของตน เช่น รับผิดชอบต่อสินค้า สินค้าไม่ดีรับคืน ผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ ไม่ปล่อยสารพิษลงสู่สิ่งแวดล้อม ไม่ประกอบธุรกิจที่ทำให้สังคมเสื่อม เช่น อบายมุขต่างๆ การพนัน ยาเสพติด เป็นต้น ดูแลความทุกข์สุขของลูกจ้าง ปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ไม่ผลิตสินค้าที่เป็นพิษ สร้างปัญหาให้สังคม ความรับผิดชอบถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญทางธุรกิจ

จิรวดี ชุมพล (2549, หน้า 37) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นสิ่งสำคัญที่ควรปลูกฝังหรือเสริมสร้างให้กับเด็ก โดยเสริมสร้างตั้งแต่เล็กๆ จากที่บ้านจนถึงโรงเรียนโดยเริ่มจากการให้ทำในางานง่ายๆ ที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล เมื่อมอบหมายให้ทำแล้วก็ควรให้เด็กได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่เพื่อให้มีประสบการณ์ในการทำงานด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะบุคคลที่มีความรับผิดชอบจะมีความเพียรพยายาม อดทนและตั้งใจทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้และการรับผิดชอบนี้ยังทำให้เด็กรู้จักพึ่งพาตนเองก่อนที่จะไปพึ่งพาผู้อื่น

อีปองส์ (I Pons, 2003, p.67) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นที่มาของหน้าที่ ความรับผิดชอบ ความจำเป็นที่จะต้องทำงานให้กับคนคนหนึ่ง การพูดจาหรือการละเว้นที่จะไม่ทำ ขณะเดียวกันความรับผิดชอบยังหมายถึงการทำตามสัญญาหรือการรักษาสัญญาต่อคนอื่นด้วย

สรุปได้ว่า ขอบข่ายการประพฤติตามหลักธรรมด้านความรับผิดชอบของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นการแสดงความมุ่งมั่นในการที่จะทำงานหรือสิ่งที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จด้วยศักยภาพทั้งหมดที่มีอยู่ ประกอบด้วย 1) ต้องตระหนักในหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชา 2) มีความใส่ใจต่อปัญหาของสถานศึกษา 3) มีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของผู้ใต้บังคับบัญชา 4) มีความกล้าหาญที่จะยอมรับผลการกระทำ 5) มี

ความจริงใจในการนำโครงการ/กิจกรรมที่เสนอ โดยผู้ใต้บังคับบัญชาไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และ6) ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่

3. ความยุติธรรม

3.1 ความหมายของความยุติธรรม

อรุณ รักธรรม (2540, หน้า 200-204) กล่าวว่า มีความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติให้ถูกต้องตามความยุติธรรมและศีลธรรม วางตนเป็นกลาง ไม่เอนเอียงในการที่จะก่อให้เกิดประโยชน์หรือเป็นโทษต่อผู้หนึ่งผู้ใด ความยุติธรรมดังกล่าวนี้คือความเที่ยงธรรมนั่นเอง

อำไพ อินทรประเสริฐ (2542, หน้า 25-27) กล่าวว่า มีความยุติธรรม หมายถึง การต้องรับฟังความเห็นทุกด้าน ไม่หุบเอาใจใส่ความเป็นอยู่ของผู้ใต้บังคับบัญชา และปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาเสมอ

ปริญญา ตันสกุล (2544, หน้า 106) กล่าวว่า มีความยุติธรรม หมายถึง เส้นแบ่งระหว่างความพึงพอใจกันของคนสองคน หรือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าพอใจด้วยกันทุกคนทุกฝ่าย โดยที่เส้นแบ่งดังกล่าวอาจไม่ได้อยู่ตรงกึ่งกลางของทุกๆ ฝ่ายเลยก็ได้ มันอาจล้ำแดนไปยังอีกฝ่ายหนึ่งบ้าง แต่ทุกคนทุกฝ่ายก็มีความพึงพอใจและพร้อมที่จะยอมรับเส้นแบ่งดังกล่าวโดยไม่ขัดข้อง

สมเดช สีแสง (2544, หน้า 295) กล่าวว่า มีความยุติธรรม หมายถึง มีความเที่ยงธรรม เสมอภาคในคนทุกประเภท ไม่แบ่งแยกพวกเขาพวกเรา ไม่มีอคติ คือ ความลำเอียง ซึ่งความลำเอียงนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ 4 อย่าง คือ ลำเอียงเพราะความรัก ลำเอียงเพราะความโกรธ ลำเอียงเพราะความกลัว และลำเอียงเพราะความหลง การพิจารณาเลื่อนตำแหน่งก็พิจารณาจากความรู้ ความสามารถและคุณธรรมความดี ผู้นำที่ปฏิบัติได้ดังนี้ย่อมเป็นที่รักของหมู่ชน ได้คนที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมความดี มาเป็นบริวารอยู่เสมอ

แพร์ (Pare, 2006, p.181) กล่าวว่า มีความยุติธรรม หมายถึง การไม่เอาัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน สังคมที่เป็นธรรมไม่ควรมีความเหลื่อมล้ำในเรื่องอัตราค่าจ้างแรงงาน ทั้งนี้ค่าของงานนั้นต้องวัดกันที่ประโยชน์ของงาน ตลอดจนความรับผิดชอบและความตั้งใจของผู้ปฏิบัติงาน

สรุปได้ว่า มีความยุติธรรม หมายถึง การแสดงพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมตามความยุติธรรมและศีลธรรมกับบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ที่เท่าเทียมกันอย่างมีเหตุมีผล เพื่อให้เกิดความพึงพอใจต่อกัน

3.2 ความสำคัญของความยุติธรรม

สุพัตรา สุภาพ (2540, หน้า 49-50) กล่าวว่า มีความยุติธรรมเป็นการปฏิบัติ
 ตนของผู้บริหารที่มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียง ให้มีความยุติธรรมแก่ทุกคน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง
 ชาอุชัย อาจินสมาจาร (2544, หน้า 97) กล่าวว่า การที่จะเป็นผู้บริหารที่
 ประสบความสำเร็จได้นั้นต้องมีคุณลักษณะในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านที่เป็นคุณสมบัติทาง
 สังคมที่ต้องปฏิบัติงานร่วมกับผู้ใต้บังคับบัญชา นั้น ผู้บริหารควรมีคุณสมบัติในด้านความ
 ยุติธรรมและความเสมอภาค ความซื่อสัตย์ ให้ความเชื่อถือกับผู้ใต้บังคับบัญชาและต้องเป็น
 ผู้บริหารแบบประชาธิปไตย

ปริญญา ตันสกุล (2544, หน้า 111) กล่าวว่า การเป็นผู้บริหารที่มีมีความ
 ยุติธรรมจะสามารถรักษาความเป็นหนึ่งเดียวกันของหมู่คณะ หรือสังคมที่มีผู้บริหารอยู่ได้เป็น
 อย่างดี เพราะมีความยุติธรรมนี้มิได้ทำลายธรรมชาติของใครเลย ดังนั้นจึงควรค้นหาว่าจะสร้างมี
 ความยุติธรรมได้อย่างไร ในอันที่จะทำให้ทุกคนพึงพอใจในบทบาทของตัวผู้บริหารได้นั้นคือ
 สอนให้ทุกคนคิดถึงความต้องการของผู้อื่น และสอนให้ทุกคนยอมรับในธรรมชาติของผู้อื่น และ
 รู้จักปรับตัวเข้าหากัน เพื่อความเป็นหนึ่งเดียว สรุปได้ว่าผู้บริหารที่ฉลาดและมีความสามารถสูง
 จะใช้มีความยุติธรรมนำหน้าความยุติธรรมเสมอ และผู้บริหารที่มีมีความยุติธรรมจะเป็นผู้ที่
 ลูกน้องทั้งหลายมีความรักและศรัทธาให้มากกว่า

สมเดช สีแสง (2546, หน้า 295-299) กล่าวว่า เป็นการบริหารจัดการ
 สถานศึกษา โดยยึดหลักความโปร่งใส ใ้วางใจซึ่งกันและกันของบุคลากรในสถานศึกษา
 ปรับปรุงกลไกการทำงานระบบบัญชีให้มีความโปร่งใส มีระบบการจัดเก็บและเรียกใช้อย่างชัดเจน
 สามารถสื่อสารที่ดีภายในองค์กร มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อบุคลากรใน
 สถานศึกษาและสังคมสามารถตรวจสอบความถูกต้องและชัดเจน

ซีเกอร์ (Sieger, 2005, p.201) กล่าวว่า บุคคลจะประสบความสำเร็จได้นั้น
 ต้องมีปรัชญาในการพัฒนาตน มีความมุ่งมั่นและลงมือกระทำโดยยึดถือในความซื่อสัตย์ ไม่
 หลอกตนเอง รู้ตัว รู้ตนและปฏิบัติตนไปสุ่เป้าหมายอย่างถูกต้องเที่ยงธรรม

สรุปได้ว่า การที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะประสบความสำเร็จในด้านการบริหาร
 จัดการที่ดีได้ต้องเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ เป็นแบบอย่างที่ดีต่อ
 ผู้ใต้บังคับบัญชาและสามารถร่วมมือปฏิบัติงานกันได้อย่างเป็นประชาธิปไตย

3.3 ขอบข่ายของมีความยุติธรรม

ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์ (2543, หน้า 196) กล่าวว่า มีความยุติธรรมเป็นสิ่งที่
 ผู้บริหารสถานศึกษาพึงปฏิบัติ กล่าวคือ ไม่หุบเบา ให้มีความยุติธรรมอย่างเสมอภาค

จุมพล หนิมพานิช (2543, หน้า 24) กล่าวว่า การปฏิบัติตนของผู้บริหาร
 สถานศึกษาด้านมีความยุติธรรมเป็นการปฏิบัติตนด้วยความยุติธรรม เห็นอกเห็นใจ
 ผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงาน ปฏิบัติตนเป็นกลาง ไม่เอนเอียงในการที่จะก่อให้เกิดประโยชน์

หรือเป็นโทษต่อผู้หนึ่งผู้ใด ผู้บริหารที่เอาใจใส่ในเรื่องทุกข์สุขของผู้ใต้บังคับบัญชาจะเป็นเครื่องช่วยผูกมัดจิตใจกันและกัน ผลตามมาก็คือจะได้รับความร่วมมือร่วมใจจากผู้ใต้บังคับบัญชาทำให้งานลุล่วงไปด้วยดี

สมเดช สีแสง (2546, หน้า 295-299) กล่าวว่า การปฏิบัติตนของผู้บริหารสถานศึกษาด้านมีความยุติธรรมต้องไม่ลำเอียง เพราะความรักใคร่ชอบพอสันับสนุนญาติมิตรหรือผู้จ่ายสินบน ไม่ลำเอียง เพราะความโกรธเกลียด ลงโทษฝ่ายที่ตนเกลียดชังมากกว่า ไม่ลำเอียง เพราะความหลงหรือความโง่เขลา ไม่รู้ทันเหตุการณ์ที่แท้จริง ไม่ลำเอียง เพราะความขลาดกลัว เกรงใจ เกรงอิทธิพล กลัวจะเสียผลประโยชน์

นริภัย จันทร์สวัสดิ์ (2551, หน้า 52) กล่าวว่า การปฏิบัติตนของผู้บริหารสถานศึกษาด้านมีความยุติธรรมเป็นการวินิจฉัยสั่งการและปฏิบัติต่อผู้ใต้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยความชอบธรรม บนพื้นฐานแห่งหลักธรรม หลักการและเหตุผลที่ถูกต้องเชื่อถือได้ และตรงประเด็น ความเที่ยงธรรมนั้นก็คือ ไม่อคติ หรือลำเอียงด้วยความหลงรัก หลงชังด้วยความเกรง และด้วยความหลงไม่รู้จักจริง

ซีเกอร์ (Sieger, 2005, p.208) กล่าวว่า ในยุคที่มนุษย์มีแต่ความรีบเร่งจึงต้องเรียนรู้ที่จะใช้สติในการทำชีวิตให้ช้าลง ควรรู้จักในการบริหารเวลา สร้างความสงบสุขให้กับชีวิต และใช้ชีวิตอยู่กับความสงบสุข ในแต่ละวันจงอย่าละทิ้งความอดทนเมื่อเหตุการณ์ไม่เป็นอย่างที่คาดคิด จงก้าวให้ช้าลง ทำใจให้สงบใช้เวลาในการคิดถึงสิ่งอื่นๆ ที่ต้องการจะทำในชีวิตแล้วจะพบว่าช่วงเวลาได้เดินหน้าเร็วขึ้นเมื่อมีความอดทน

สรุปได้ว่า ขอบข่ายการประพฤติด้านหลักธรรมด้านความยุติธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นการแสดงพฤติกรรมที่บรรลุด้วยความถูกต้อง ยุติธรรมและเป็นธรรมกับทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน ประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่ 1) แสดงภาวะผู้นำที่มีใจหนักแน่น มีความสุขุม และไม่นำเรื่องส่วนตัวมาเกี่ยวข้องกับเรื่องงาน 2) เอาใจใส่ความเป็นอยู่ของผู้ใต้บังคับบัญชาและปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาเสมอ 3) ตัดสินปัญหาและหาทางแก้ไขโดยไม่มียุติใด ๆ ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา 4) ยึดมั่นในความยุติธรรมเที่ยงตรงในการปฏิบัติหน้าที่ และ 5) ให้ความดีความชอบและลงโทษแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรม

4. ความมีใจรัก

4.1 ความหมายของความมีใจรัก

สมเดช สีแสง (2544, หน้า 295) กล่าวว่า ความมีใจรัก หมายถึง ความเต็มใจทำ ความรักงานที่ทำ

วรภัทร์ ภูเจริญ (2547, หน้า 65) กล่าวว่า ความมีใจรัก หมายถึง ความพอใจอยากจะทำ เต็มใจที่จะทำ ดังนั้นถ้าต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาพร้อมที่จะทำงาน พร้อมทั้งจะรับการเปลี่ยนแปลง (change management) ผู้บริหารต้องพร้อมที่จะเป็นผู้อยู่ให้เกิดความเต็มใจที่จะทำงานนั้นๆ

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2548, หน้า 123) ได้ให้ความหมายของความรักที่รักว่า หมายถึง ความรักงาน จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเลิกเห็นดีของงาน

อุดม เขยกีวงศ์, และกนิษฐา แป้นสุวรรณ (2548, หน้า 20) กล่าวว่า ความมีใจรัก หมายถึง ความพอใจในงานที่ทำ

อร่าม อินพุ่ม (2549, หน้า 96) กล่าวว่า ความมีใจรัก หมายถึง ความพอใจในการทำงานที่ทำ ไม่เป็นความเกียจจน เลือกลงงาน งานใดทำได้ทั้งสิ้น

พุทธทาสภิกขุ (2551, หน้า 11) กล่าวว่า ความมีใจรัก หมายถึง ความพอใจในสิ่งนั้นที่ทำให้ดีที่สุด

สิทธิชัย ปัญญาโรจน์ (2551, หน้า 18) กล่าวว่า ความมีใจรัก หมายถึง ความพอใจ ความชอบ ความรัก ในงานที่ทำ

ว.วชิรเมธี (2551, หน้า 93) กล่าวว่า ความมีใจรัก หมายถึง มีใจรัก ทำงานด้วยใจรัก ต้องอดทนต่อความยากลำบาก โดยต้องมีใจรักเป็นทุนเสียก่อน งานก็จะกลายเป็นงานง่ายและประสบความสำเร็จ

ศรวัดณ์ ปริยัติเมธี (2551, หน้า 107) กล่าวว่า ความมีใจรัก หมายถึง ความรักหรือพอใจ ชอบงาน

พระปัญญา นันทภิกขุ (2553, หน้า 62) กล่าวว่า ความมีใจรัก หมายถึง ความพอใจในการทำงาน

พระมหาสมคิด โครธา (2547, หน้า 14) เป็นผู้หนึ่งที่ได้ศึกษาค้นคว้าความต้องการของมนุษย์หรือความพอใจที่เรียกว่า ฉันทะ หรือความพอใจของมนุษย์ และพบว่ามนุษย์ต้องมีความต้องการมากมาย

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า ความมีใจรัก หมายถึง ความพอใจ ความรัก ความยินดี ไม่เลื่องงาน และใส่ใจที่ทำงานให้ตามเป้าหมาย

4.2 ความสำคัญของความมีใจรัก

สมเดช สีแสง (2546, หน้า 295-299) กล่าวว่า ความมีใจรักมีความสำคัญ ถ้าทำงานแล้วคนสั่งงานจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลุกความพอใจให้แก่ผู้ทำงาน ควรจะให้รู้ว่าทำแล้วจะเกิดผลดีอย่างไร หรือถ้าไม่ทำจะเกิดผลเสียทางไหน ดังนั้น การทำงานต้องมีความพอใจ (ความมีใจรัก) เสียก่อน งานจึงจะดำเนินไปอย่างประสบความสำเร็จ

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์ (2549, หน้า 159) กล่าวว่า ความมีใจรัก มีความสำคัญ โดยจะต้องมีความพอใจ มีความรัก ความชอบ งานนั้นจะง่ายขึ้น และทำอย่างมีความสุขจนประสบผลสำเร็จ

พระอาจารย์วิเชียร วชิรปัญญา (2551, หน้า 198) กล่าวว่า ความมีใจรัก มีความสำคัญในการทำงานใด ประการแรกต้องมีความรัก ความพอใจในงานนี้เสียก่อน งานนั้นก็จะออกมาได้ดีและประสบผลสำเร็จ

ภันทรกานต์ กิมทอง (2551, หน้า 12) กล่าวว่า ความมีใจรักมีความสำคัญต่อการทำงานใดๆ ต้องมีกำลังใจ ต้องมีความพอใจในการทำงานสิ่งนั้นก็จะประสบผลสำเร็จ

ว.วชิรเมธี (2551, หน้า 93) กล่าวว่า ความมีใจรัก มีความสำคัญ โดยทำงานด้วยใจรัก ใครก็ตามที่ทำงานด้วยใจรัก ถือว่าได้กำไรมากกว่าครึ่งหนึ่ง เพราะเมื่อทำงานแล้วใจรักสิ่งที่ตามมานั้นหมายถึงความสุขจากการทำงาน แม้งานจะหนักมาก แต่ก็ทำได้ และทำอย่างมีความสุข ไม่กลัวต่อความลำบาก งานนั้นก็จะป็นงานชิ้นเอกและบรรลุตามจุดหมาย

แสง จันทร์งาม (2551, หน้า 134-143) กล่าวว่า ความมีใจรัก มีความสำคัญ หมายถึง พอใจในงาน แม้จะเป็นงานหนัก ก็จะกลายเป็นงานเบา ถ้าไม่พอใจก็จะเป็นงานยาก การที่ได้งานที่ชอบถือว่าเป็นโชคอันประเสริฐ เพราะส่วนใหญ่โอกาสที่ได้งานที่ตนชอบนั้นยาก จึงต้องมีวิธีสร้างความพอใจในงาน ต้องใช้หลัก ความมีใจรัก งานก็จะประสบผลสำเร็จมากขึ้น และงานที่ไม่ชอบก็จะกลายเป็นงานที่ชอบ

สนอง วรอุไร (2551, หน้า 141) กล่าวว่า ความมีใจรัก มีความสำคัญต่องานที่ทำ ต้องทำด้วยใจรัก มีความพอใจในการปฏิบัติงาน งานนั้นจะสำเร็จ

เรวัตติ ศุภศิริ (2552, หน้า 128) กล่าวว่า ความมีใจรัก มีความสำคัญ หมายความว่า ต้องมีความพอใจ สนใจงานที่ทำก่อนงานก็จะออกมาดี แต่ถ้าทำงานไม่ถนัด ไม่ทำใจให้ชอบงานก็จะเป็นไปอย่างขอไปที ให้หมดไปวันๆ หรือทำงานแบบเอาตัวรอด ผลงานก็ออกมาไม่ดีและไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้น ต้องมีวิธีการทำให้มีความมีใจรัก หมายถึง การปลูกความชอบในงานนั้น อาจจะใช้วิธีหาประสบการณ์ ขอคำแนะนำจากผู้รู้ ใฝ่เรียนรู้เกี่ยวกับงานที่ทำอาจมีความพอใจ มีความสุขและทำได้ง่าย ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จ

ชยาคมน์ ธรรมปรีชา (2553, หน้า 8) กล่าวว่า ความมีใจรัก มีความสำคัญ โดยไม่ใช่ทำให้รักเพียงอย่างเดียว ต้องมีใจศรัทธาอันแรงกล้า เพื่อเป็นพลังสร้างสรรค์งาน โดยหมั่นตรวจสอบศรัทธาว่ามี และก็จะมุ่งมั่นทำสิ่งนั้นด้วยความตั้งใจ เข้าถึงศรัทธางานนั้นก็จะสำเร็จ

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า ความมีใจรัก มีความสำคัญต่อการทำงานโดยทำงานอะไรต้องมีความพอใจ แม้งานหนักก็จะกลายเป็นงานเบาได้ ต้องมีกำลังใจ ต้องมีความสนใจทำงาน ถ้างานนั้นเป็นงานที่ไม่ถนัดต้องหาประสบการณ์ ขอคำแนะนำจากผู้รู้ ใฝ่เรียนรู้เกี่ยวกับงานนั้น งานนั้นก็จะทำให้พอใจและทำงานอย่างมีความสุข และประสบผลสำเร็จบรรลุตามเป้าหมาย

4.3 ขอบข่ายของความมีใจรัก

สมเดช สีแสง (2546, หน้า 295-299) กล่าวว่า กล่าวถึงองค์ประกอบด้านความมีใจรัก ประกอบด้วย 1) ภาควุฒิใจที่จะบอกคนอื่นว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์การนี้ 2) เมื่องานที่ทำบรรลุผลสำเร็จ รู้สึกโปร่งโล่ง ผ่องใสและเบิกบาน 3) บรรณานาจะปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จ 4) รู้สึกสบายใจขณะปฏิบัติงาน 5) ไม่เคยรู้สึกเบื่อหน่ายในการปฏิบัติงาน 6) พอใจที่จะ

ทำงานกับองค์กรนี้ 7) มีความรักต่องานและหน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่ 8) เต็มใจปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย 9) แม้ว่าองค์กรอื่นจะได้ค่าตอบแทนที่สูงกว่าก็ยังเลือกทำงานกับองค์กรนี้ต่อไป และ 10) เมื่อมีผู้กล่าวถึงองค์กรที่ทำงานอยู่ในทางไม่ดี จะรับชี้แจงแก้ตัวทันที

พระวราวุฒิ ภาษี (2551, หน้า 52) กล่าวถึงองค์ประกอบด้านความมีใจรักประกอบด้วย 1) มีความรักต่องานและหน้าที่ที่ทำงานปฏิบัติอยู่ 2) ท่านปรารถนาจะปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จ 3) เต็มใจปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย 4) ท่านรู้สึกสบายใจขณะปฏิบัติงาน 5) ท่านไม่เคยรู้สึกเบื่อหน่ายในการปฏิบัติงาน 6) ท่านพอใจที่จะทำงานกับองค์กรนี้ 7) ท่านภาคภูมิใจที่จะบอกคนอื่นว่าท่านเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรนี้

อรวรรณ ดีเบา (2552, หน้า 98) กล่าวถึงองค์ประกอบด้านความมีใจรักประกอบด้วย 1) มีความพอใจในการทำงานที่ทำอยู่ 2) มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน 3) มีความตั้งใจมั่นต่องานส่วนรวม 4) มีความพึงพอใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชา 5) มีความคิดเห็นร่วมกัน 6) มีความไว้นื้อเชื่อใจต่อกัน 7) มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี 8) มีความปรารถนาที่จะทำผลงานให้ได้ดี ๆ ยิ่งขึ้นไป 9) มีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนเองทำอยู่ 10) มีการประชุมพร้อมหน้ากันทุกครั้ง

พีรญา ธรรมทวิวุฒิ (2554, หน้า 224) กล่าวถึงองค์ประกอบด้านความมีใจรักประกอบด้วย 1) ฉันอยากให้แต่ละวันมีเวลามากขึ้น เพราะมีสิ่งที่น่าสนใจค้นคว้าอีกมากมาย 2) ฉันจะดีใจมากเมื่อได้เรียนรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง 3) ฉันเห็นว่าการเรียนเป็นเรื่องสนุก 4) ฉันเห็นว่า ยิ่งเรียนก็ยิ่งพบสิ่งที่น่าสนใจมากขึ้น 5) ฉันเตรียมอ่านหนังสือล่วงหน้าก่อนการเรียนทุกครั้ง 6) ฉันเข้าเรียนตรงตามเวลาทุกครั้ง 7) ในขณะที่เรียนฉันจะบันทึกประเด็นสำคัญของเรียนที่เรียน และ 8) เมื่อเลิกเรียนฉันก็จะใช้เวลาส่วนใหญ่ทบทวนเนื้อหาที่ได้เรียนผ่านมา

สายสุณีย์ ยอดระบำ (2554, หน้า 106) กล่าวถึงองค์ประกอบด้านความมีใจรักประกอบด้วย 1) มีใจรักในการสอนหนังสือ 2) ท่านพอใจที่ได้สอนทุกวัน 3) ท่านกระตือรือร้นมาทำงานแต่เช้า 4) ท่านต้องการเป็นครู เพราะครูเป็นอาชีพที่ได้ทำประโยชน์แก่สังคม 5) ท่านรักศิษย์ทุกคน 6) ท่านอยากเห็นศิษย์มีการพัฒนาด้านการเรียนที่ดีขึ้น 7) ท่านอยากเห็นศิษย์ประสบความสำเร็จในชีวิต 8) ท่านอยากเห็นศิษย์มีอนาคตที่ดี อยู่ร่วมในสังคมได้ดี 9) ท่านช่วยนักเรียนที่เรียนอ่อน โดยการสอนเพิ่มให้เป็นพิเศษ 10) ท่านเข้าสอนตรงเวลา 11) ท่านสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนในขณะที่สอนเพื่อหาทางช่วยเหลือหากพบว่ามีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา 12) เมื่อผู้เรียนขอคำปรึกษา ท่านให้คำแนะนำด้วยความเต็มใจ และ 13) ท่านเต็มใจที่จะรับฟังปัญหาของผู้เรียนแม้ว่าจะอยู่นอกเวลาราชการ

สรุปได้ว่า ขอบข่ายการปฏิบัติตามหลักธรรมด้านความมีใจรัก ประกอบด้วย 1) ภาคภูมิใจที่จะบอกคนอื่นว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรนี้ 2) เมื่องานที่ทำบรรลุผลสำเร็จ รู้สึกโปร่งโล่ง ผ่องใสและเบิกบาน 3) ปรารถนาจะปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จ 4) รู้สึกสบายใจขณะปฏิบัติงาน 5) ไม่เคยรู้สึกเบื่อหน่ายในการปฏิบัติงาน 6) พอใจที่จะทำงานกับองค์กรนี้ 7) มีความรักต่องานและหน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่ 8) เต็มใจปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย 9) แม้ว่าองค์กร

อื่นจะได้คำตอบแทนที่สูงกว่าก็ยังคงเลือกทำงานกับองค์กรนี้ต่อไป และ 10) เมื่อมีผู้กล่าวถึงองค์กรที่ทำงานอยู่ในทางไม่ดี จะรับชี้แจงแก้ที่

5. ความซื่อสัตย์

5.1 ความหมายของความซื่อสัตย์

พระเทพบัณฑิต (2543, หน้า 28) กล่าวว่า มีความซื่อสัตย์ หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีมารยาท มีความจริงใจ

ปริญญา ตันสกุล (2544, หน้า 93) กล่าวว่า มีความซื่อสัตย์ หมายถึง การแสดงอาการต่อหน้าอย่างไร ลับหลังต้องอย่างนั้น

สมเดช สีแสง (2544, หน้า 295) กล่าวว่า มีความซื่อสัตย์ หมายถึง มีความซื่อตรง มั่นคงอยู่ในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งความซื่อสัตย์นี้จะไม่ทำให้บุคคลรอบข้างของเราเดือดร้อนและแล้วความซื่อสัตย์นั้นก็จะเป็นพยานถึงความเจริญของบ้านเมือง

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546, หน้า 382) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550, หน้า 18) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติถูกต้อง ตรงต่อความเป็นจริง ทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

กาญจนา นาคสกุล (2555, ย่อหน้า 2) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง มีความซื่อสัตย์ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต

รชาดา สมทรัพย์ (2555, ย่อหน้า 1) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง ประพฤติตรงไม่เอินเอียงไม่มีเล่ห์เหลี่ยมมีความจริงใจ ปลอดภัยจากรู้อึกกล้าเอียงหรืออคติ

ศานานาท (2555, ย่อหน้า 1) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสม และตรงต่อความเป็นจริงทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

เลวิน (Levin, 1986, p.138) กล่าวว่า มีความซื่อสัตย์ หมายถึง การปฏิบัติตนอย่างใจซื่อมือสะอาด ไม่โกหกโกนคอร์ปชั่น รักษาชื่อเสียงของตนเองให้ดีที่สุด

ซีเกอร์ (Sieger, 2005, pp.189-191) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง แนวทางการปฏิบัติตนที่ดีที่สุดในด้านความซื่อสัตย์กับตัวเอง อย่าหลอกตัวเองและจงใช้สติในการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในแบบของตัวเองอย่างถูกต้องและดีที่สุด นอกจากนี้ความซื่อสัตย์กับทุกๆ ด้านของชีวิตจะเป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยให้สามารถพัฒนาตัวเองให้กลายเป็นบุคคลที่น่าไว้วางใจ พุดและกระทำสิ่งใดก็น่าเชื่อถือ เป็นที่ยอมรับแก่ทุกคน

สรุปได้ว่า มีความซื่อสัตย์ หมายถึง การปฏิบัติตนต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจต่อบุคคลอื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความยึดมั่นในหลักคุณธรรมจริยธรรมและปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ

5.2 ความสำคัญของความซื่อสัตย์

กฤตรินทร์ นิ่มทองคำ (2542, หน้า 15) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์เป็นการแสดงความประพฤติอย่างเหมาะสม ไม่คดโกง ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ครอบครัว มิตรสหาย และมีความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ ไม่คิดคดทรยศ ประกอบอาชีพในทางสุจริต ไม่ขโมยของผู้อื่น และปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กำหนด เช่น ตรงต่อเวลา พุดแต่ความจริง ละอายต่อบาป ไม่เอาเปรียบ ไม่ทุจริต มีความรับผิดชอบ ยุติธรรม ไม่หาประโยชน์ในทางมิชอบ

ปริญญา ต้นสกุล (2544, หน้า 95-96) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์เป็นคุณสมบัติที่ดีงามของมนุษย์ทุกคน ที่จะแสดงออกต่อกันได้ทุกเมื่อไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลัง เพราะการแสดงออกซึ่งมีความซื่อสัตย์ต่อกันสามารถเป็นเครื่องชี้วัดทัศนคติ และความคิด ความรู้สึกระหว่างบุคคลได้ดี เช่น การมีทัศนคติที่ดีต่อกัน การมองเห็นคุณค่าของคน การให้เกียรติซึ่งกันและกัน ความจริงใจความน่าไว้วางใจต่อกัน และการคบหาสมาคมที่ดีต่อกัน

สมเดช สีแสง (2546, หน้า 295-299) กล่าวว่า เป็นคุณธรรมที่จำเป็นต่อทุกสังคม ไม่ว่าจะเป็ความซื่อสัตย์ในระดับไหนก็ตาม จะต้องมีการปลูกฝังหรือสอนเยาวชนรุ่นหลังให้ประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะ หากคนในสังคมขาดคุณธรรมข้อนี้เมื่อใด สังคมก็จะวุ่นวาย ไม่สงบ คนจะเอาใจเอาเปรียบกัน และเห็นแก่ตัวมากขึ้น จนก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2548, หน้า 86) กล่าวว่า การที่บุคคลไม่ประพฤติผิดดำเนินชีวิตด้วยความจริง ด้วยความถูกต้อง รักษาจรรยาบรรณ ปฏิบัติหน้าที่ในความรับผิดชอบอย่างเต็มความสามารถ ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนกติกาของสังคมถือว่าบุคคลนั้นมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น

ธนาคารออมสิน (2550, หน้า 12) กล่าวว่า ความเป็นผู้มีหลักธรรมด้านมีความซื่อสัตย์จะแสดงออกด้วยอัธยาศัยตรง ปฏิบัติซื่อตรงด้วยกันทุกฝ่าย ไม่ลวงเกินหรือหลีกเลียงแอบแฝง ก็จะทำให้ความไว้วางใจและกลมเกลียวอยู่เป็นด้วยกัน

ลัดดา ครสวรรณ (2552, หน้า 25) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์เป็นการประพฤติตรง ทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ ทำงานตามหน้าที่ด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง ไม่พุดปด ไม่โกหก ไม่หลอกลวง ประพฤติตรงไม่เอนเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่คิดคดทรยศ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียง อคติ มีความประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสม ตรงต่อความเป็นจริงทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

สารโรจน์ กาลศิริศิลป์ (2554, ย่อหน้า 2) กล่าวว่า หลักการปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์ จะประกอบด้วย 6 ประการ ดังนี้ 1) ตรงต่อบุคคล คือ มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตนโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่เนรคุณผู้มีพระคุณและไม่เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก 2) ตรงต่อเวลา คือ จะนัดหมายกับใคร หรือทำงานสิ่งใดก็ให้ตรงเวลาที่กำหนดไว้ และไม่เอาเวลาราชการไปเป็นประโยชน์ส่วนตน 3) ตรงต่อวาจา คือ เมื่อได้รับปากกับใครว่าจะทำสิ่งที่ดี

และสุจริต จะไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีและทุจริต ก็ให้กระทำตามที่ได้ลั่นวาจาไว้ 4) ตรงต่อหน้าที่ คือ ซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจต่อหน้าที่การงานของตนไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่ละทิ้งหน้าที่และปิด ความรับผิดชอบ 5) ตรงต่อธรรมะ คือ การยึดมั่นในหลักคุณธรรม และบูชาความถูกต้อง ความ ยุติธรรม ความชอบธรรมไว้เหนือสิ่งอื่นใด และ 6) ตรงต่อตนเอง คือ การไม่โกหกตนเอง ซื่อสัตย์สุจริตต่ออุดมการณ์ของตน ไม่ฝืนใจทำในสิ่งที่ไม่ใช่ปณิธานของตนเอง

โรงเรียนวรคุณอุปถัมภ์ (2555, ย่อหน้า 2) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์จะเกิดกับผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ ปลอดภัยจากความรู้สึก ลำเอียงหรืออคติ ไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองปฏิบัติอย่าง เต็มที่และถูกต้อง

อีเมอร์สัน (Emerson, 1994, p.96) กล่าวว่า มีความซื่อสัตย์เป็นการแสดง มิตรภาพให้กันและกันของเพื่อนมนุษย์โดยไม่ควรเถียงกันว่าใครจะเป็นผู้เริ่มเพราะผู้เริ่มคือผู้ให้ ที่แท้จริง และแสดงความจริงใจด้วยรอยยิ้ม ให้คำทักทาย ให้เกียรติกัน เอาใจใส่ ยินดีและเต็มใจ ที่จะช่วยเหลือกันและกัน

ซีเกอร์ (Sieger, 2005, pp.189-191) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์จะแสดงออกด้วย การมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและอยู่กับความเป็นจริงที่จะช่วยให้ตัดสินใจได้ถูกต้อง การปฏิเสธ ความจริงคือการหลอกตัวเอง ถ้ามนุษย์โกหกตัวเองด้วยข้อความเติมบอวยๆ จนยอมรับว่าเป็น ความจริง นั่นคือความเชื่อในสิ่งที่ตนเองคิดว่าเป็นสิ่งถูกต้องและถ้ามนุษย์ซื่อสัตย์ต่อความจริง ของชีวิตมากเท่าไรก็จะยังสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตได้ง่ายขึ้นเท่านั้น

สรุปได้ว่า มีความซื่อสัตย์เป็นคุณสมบัติที่ดีที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรยึดถือ ปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีทัศนคติที่ดีต่อกัน มองเห็นคุณค่าให้เกียรติซึ่ง กันและกันอันจะนำไปสู่ความเข้าใจรักใคร่สามัคคีกัน

5.3 ขอบข่ายของความซื่อสัตย์

ธีรรัตน์ กิจจาร์ภักษ์ (2542, หน้า 206) กล่าวว่า ผู้บริหารมีหน้าที่ต้องประสาน สัมพันธ์กับคนอื่นและสังคมมากมาย ผู้บริหารจะต้องซื่อสัตย์สุจริตต่อทั้งผู้ใหญ่ เพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชาซึ่งเรียกว่า ซื่อตรงต่อบุคคล การตรงต่อเวลาในการประกอบภารกิจ ถือเป็น คุณธรรมที่สำคัญยิ่งของผู้บริหาร ผู้บริหารต้องซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจต่อตำแหน่งหน้าที่ของตน ไม่ปล่อยปละละเลยหน้าที่ให้เสียหาย ถือว่างานในหน้าที่สำคัญที่สุด เรียกว่า ผู้บริหารซื่อตรง ต่อหน้าที่ ผู้บริหารต้องซื่อสัตย์สุจริตต่ออุดมการณ์ของตนเอง ยึดถืออุดมการณ์สำคัญกว่าบุคคล เรียกว่า ผู้บริหารซื่อสัตย์ต่อตนเอง และผู้บริหารจะต้องยึดมั่นถือมั่นในหลักคุณธรรม เคารพ ศรัทธาและซื่อสัตย์สุจริตใจต่อคุณธรรมและขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี บูชาความถูกต้อง ชอบธรรมเหนือสิ่งอื่นใดเรียกว่า ซื่อตรงต่อธรรมะ

อุไร บุญทน (2545, หน้า 11) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์เป็นการแสดงความประพฤติอย่างเหมาะสม ตรงไปตรงมา ด้วยความเต็มใจและจริงใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

อภิรัฐ ตั้งกระจ่าง, บัณฑิต ผังนิรันดร์, และต่อศักดิ์ ซอแก้ว (2546, หน้า 148) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์ของผู้บริหารคือควรจะยืนหยัดและส่งเสริมความซื่อสัตย์เกียรติยศของอาชีพ

สมเดช สีแสง (2546, หน้า 295-299) กล่าวว่า ขอบข่ายของมีความซื่อสัตย์จะประกอบด้วย 1. จริงต่อการทำงาน หมายถึง ทำอะไรทำจริง มุ่งให้งานสำเร็จเกิดประโยชน์ส่วนตนหรือส่วนรวมได้จริงๆ 2. จริงต่อหน้าที่ หมายถึง ทำจริงในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งเรียกว่า หน้าที่ ทำงานเพื่องาน ทำงานให้ดีที่สุด ไม่เลินเล่อ ไม่หละหลวม ไม่หลีกเลียงบัดพลิ้ว คือ หลีกเลียงไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ ต้องเอาใจใส่หน้าที่ให้งานสำเร็จเกิดผลดี 3. จริงต่อวาจา หมายถึง การพูดความจริง ไม่กลับกลอก รักษาวาจาสัตย์อย่างเคร่งครัดพูดจริงทำจริงตามที่พูด 4. จริงต่อบุคคล หมายถึง มีความจริงใจต่อคนที่เกี่ยวข้อง ต่อมิตรและผู้ร่วมงานจริงใจต่อเจ้านายของตน เรียกว่า มีความจงรักภักดี จริงใจต่อผู้มีพระคุณ เรียกว่า มีความกตัญญูกตเวที 5. จริงต่อความดี หมายถึง มุ่งประพฤติแต่ความดีจนติดเป็นนิสัย เป็นบุคคลที่ประกอบด้วยคุณธรรม คือ หิริ ความละอายบาป ละอายใจต่อการทำชั่ว โอตตัปปะ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว

สุภาพร พิศาลบุตร (2548, หน้า 212) กล่าวว่า ขอบข่ายของมีความซื่อสัตย์จะประกอบด้วย การปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริตและเที่ยงธรรม มีความจริงใจ ไม่ประพฤติหลอกลวง ผู้ใต้บังคับบัญชาและประชาราษฎร์โดยส่วนรวม

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 1 (2551, หน้า 31) กล่าวว่า ผู้ที่มีความซื่อสัตย์จะเป็นผู้ที่มีความประพฤติตรงต่อหน้าที่ต่อวิชาชีพ ตรงต่อเวลา ไม่ใช่เล่น์กลลวง โกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบหน้าที่ของตนเอง ทำงานตามหน้าที่ด้วยความเต็มใจและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง ไม่พูดปด ไม่โกหก ไม่หลอกลวง และเป็นผู้ที่มีความจริงใจ

ลัดดา ครสวรรณ (2552, หน้า 26) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์เป็นคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมของผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ ทำงานตามหน้าที่ด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง ไม่พูดปด ไม่โกหก ไม่หลอกลวง ประพฤติตรง ไม่เอนเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ไม่ใช่เล่น์กลลวง โกงทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่คิดคดทรยศ ปลอดภัยจากรู้อีกร้าเอียงหรืออคติ มีความประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสม ตรงต่อความเป็นจริงทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

สาโรจน์ กาลศิริศิลป์ (2554, ย่อหน้า 2) กล่าวว่า หลักการปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์ จะประกอบด้วย 6 ประการ ดังนี้ 1) ตรงต่อบุคคล คือ มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตนโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่เนรคุณผู้มีพระคุณและไม่เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก

2) ตรงต่อเวลา คือ จะนัดหมายกับใคร หรือทำงานสิ่งใดก็ให้ตรงเวลาที่กำหนดไว้ และไม่เอาเวลาราชการไปเป็นประโยชน์ส่วนตัว 3) ตรงต่อเวลา คือ เมื่อได้รับปากกับใครว่าจะทำสิ่งที่ดีและสุจริต จะไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีและทุจริต ก็ให้กระทำตามที่ได้นัดหมายไว้ 4) ตรงต่อหน้าที่ คือ ซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจต่อหน้าที่การงานของตนไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่ละทิ้งหน้าที่และปิดความรับผิดชอบ 5) ตรงต่อธรรมะ คือ การยึดมั่นในหลักคุณธรรม และบูชาความถูกต้อง ความยุติธรรม ความชอบธรรมไว้เหนือสิ่งอื่นใด และ 6) ตรงต่อตนเอง คือ การไม่โกหกตนเอง ซื่อสัตย์สุจริตต่ออุดมการณ์ของตน ไม่ฝืนใจทำในสิ่งที่ไม่ใช่ปณิธานของตนเอง

รชาดา สมทรัพย์ (2555, ย่อหน้า 3) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์จะเกิดกับผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อหน้าที่ ต่อวิชาชีพ ตรงต่อเวลา ไม่ใช่เล่น์กล คดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง

ซีเกอร์ (Sieger, 2005, p.184) กล่าวว่า มนุษย์ต้องเปิดใจมองโลกและเรียนรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิต การเรียนรู้ถึงสิ่งที่จำเป็นต้องทำและเดินทางมุ่งสู่ความฝันและความสำเร็จที่ปรารถนาโดยให้เหตุผลกับตนเองว่าต้องมีมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองให้มากที่สุดแล้วความสำเร็จก็จะเกิดขึ้น

สรุปได้ว่า ขอบข่ายการประพฤติตามหลักธรรมด้านมีความซื่อสัตย์ของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นการปฏิบัติภารกิจด้วยความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจต่อบุคคลอื่น ๆ ประกอบด้วย 10 ประการ ได้แก่ 1) แสดงออกด้วยความจริงใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชาทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2) ตรงต่อเวลาและอุทิศเวลาให้แก่การปฏิบัติงานมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น 3) ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต 4) ยึดมั่นในหลักคุณธรรมจริยธรรม 5) ปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ 6) มุ่งให้งานสำเร็จเกิดประโยชน์ส่วนตนหรือส่วนรวมได้จริง ๆ 7) ทำจริงในงานที่ได้รับมอบหมาย 8) รักษาความสัตย์อย่างเคร่งครัดพูดจริงทำจริงตามที่พูด 9) มีความจริงใจต่อคนที่เกี่ยวข้อง และ 10) มุ่งประพฤติแต่ความดีจนติดเป็นนิสัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

พรชัย โพธิ์งาม (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมการพัฒนาจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานีในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อยที่แบ่งตามประสบการณ์การทำงานสายผู้บริหาร และวุฒิการศึกษา มีพฤติกรรมการพัฒนาจริยธรรมในภาพรวมและรายด้าน คือ การพัฒนาจริยธรรมด้านการนำหลักการพัฒนาจริยธรรมมาใช้ในโรงเรียน การพัฒนาจริยธรรมด้านการให้รางวัล การพัฒนาจริยธรรมด้านการลงโทษ การพัฒนาจริยธรรมด้านการเป็นแบบอย่าง การพัฒนาจริยธรรมด้านการควบคุม การพัฒนาจริยธรรมด้านการใช้เหตุผล การจัดกิจกรรมเสริมเพื่อ

พัฒนาจริยธรรมอยู่ในระดับมาก 2) ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่มีประสบการณ์การทำงานสายผู้บริหาร 15 ปี ขึ้นไป มีพฤติกรรมการพัฒนาจริยธรรมไม่แตกต่างจากผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่มีประสบการณ์การทำงานสายผู้บริหาร 1-14 ปี และ 3) ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีพฤติกรรมการพัฒนาจริยธรรมด้านการใช้เหตุผลมากกว่าผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่าส่วนด้านอื่น ๆ มีพฤติกรรมการพัฒนาจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

ละเอียด แซ่คู (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ตามทัศนะ ของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษา พบว่า 1) คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาตามทัศนะของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมากทุกมาตรฐาน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือด้านเลี้ยงชีพชอบ 2) คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ตามทัศนะของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา เมื่อพิจารณาเป็นรายมาตรฐานเรียงลำดับ ได้ดังนี้ มาตรฐานที่ 3 รักเกียรติและศักดิ์ศรี มีความโปร่งใส ใช้ระบบเศรษฐกิจพอเพียง เลี้ยงชีพชอบ กอปรกิจเพื่อสังคม รองลงมาคือมาตรฐานที่ 1 รักความสุจริต อุทิศเวลา รับผิดชอบต่อสังคมและมาตรฐานที่ 2 ริเริ่มสิ่งใหม่ ใฝ่หาความรู้ กล้าสู้กล้าทำ นำมาซึ่งประโยชน์ส่วนรวม 3) การเปรียบเทียบคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ตามทัศนะของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา จำแนกตาม เพศประสบการณ์การทำงาน และวิทยฐานะ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบโดยรวมทุกมาตรฐานแต่ละมาตรฐานและรายด้านของแต่ละมาตรฐาน พบว่า ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ .05

บุปผา บุญน้อม (2547, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูกับคุณธรรม จริยธรรมของครูในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา 1) ผลการวิเคราะห์คุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เมื่อพิจารณาคุณธรรม จริยธรรมในแต่ละด้าน พบว่า คุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูส่วนมากมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ยกเว้น ด้านอาชชวะ (มีความซื่อสัตย์) ที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนคุณธรรมของครู พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน คือ ด้านอาชชวะ (มีความซื่อสัตย์) และด้านอิทธิงสา (ความไม่เบียดเบียน) นอกนั้นอยู่ในระดับมากทุกด้าน และ 2) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา พบว่า ทุกด้านมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง 9 ด้าน ยกเว้น ด้านขันติ (ความอดทน) มี

ความสัมพันธ์กันในระดับค่อนข้างสูง แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วมีความสัมพันธ์ในทางบวก ในระดับค่อนข้างสูง

สงกรานต์ เนินหาด (2547, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมด้านคุณธรรม ของผู้บริหารโรงเรียนในทัศนะของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า 1) พฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียน ในทัศนะของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครปฐม ทั้งโดยภาพรวม และรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านความเป็นผู้รู้จักประมาณ ความเป็นผู้รู้จักกาล ความเป็นผู้รู้จักชุมชน ความเป็นผู้รู้จักบุคคล ความเป็นผู้รู้จักผล ความเป็นผู้รู้จักตน และความเป็นผู้รู้จักเหตุ 2) พฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียน ตามทัศนะของครูชายและครูหญิงทั้งโดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน และ 3) พฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียน ในทัศนะของครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่ำกว่า 10 ปี 10-20 ปี และ 21 ปีขึ้นไป ทั้งโดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน

ทองดี เมืองเจริญ (2549, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การปฏิบัติตามหลักธรรม 10 ประการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทรรศนะของผู้บริหารสถานศึกษากับครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) ทรรศนะของผู้บริหารและครูผู้สอนต่อการปฏิบัติตามหลักธรรม 10 ประการ ในภาพรวม พบว่า การปฏิบัติตามหลักธรรม 10 ประการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทรรศนะของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีการปฏิบัติสูง 3 ลำดับแรก ได้แก่ ด้านความไม่เบียดเบียน และด้านมีความซื่อสัตย์ รongลงมาคือ ด้านศีล และด้านความไม่คลาดจากธรรม ส่วนการปฏิบัติตามหลักธรรม 10 ประการของผู้บริหารสถานศึกษาตามทรรศนะของครูผู้สอน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละด้านของการปฏิบัติตามหลักธรรม 10 ประการของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยรายการที่มีการปฏิบัติสูง 3 ลำดับแรก ได้แก่ ด้านศีล และด้านมีความซื่อสัตย์ รongลงมาคือ ด้านความไม่เบียดเบียน และด้านความไม่คลาดจากธรรม 2) การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักธรรม 10 ประการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทรรศนะของครูผู้สอน จำแนกตามสถานภาพ พบว่า ครูผู้สอนที่มีเพศ วุฒิการศึกษา อายุ ราชการ ขนาดของโรงเรียนที่ปฏิบัติหน้าที่ต่างกันมีทรรศนะต่อการปฏิบัติตามหลักธรรม 10 ประการของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวมไม่แตกต่างกัน 3) การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติตามหลักธรรม 10 ประการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทรรศนะของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตามสถานภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีทรรศนะต่อการปฏิบัติตามหลักธรรม 10 ประการของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ .05 ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งผู้บริหารต่างกันมีทรรศนะต่อการ

ปฏิบัติตามหลักกรรม 10 ประการของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และผู้บริหารสถานศึกษาที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกันมีทัศนคติต่อการปฏิบัติตามหลักกรรม 10 ประการของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 4) การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการปฏิบัติตามหลักกรรม 10 ประการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนคติของผู้บริหารสถานศึกษา กับครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี พบว่า ครูผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษามีทัศนคติต่อการปฏิบัติตามหลักกรรม 10 ประการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน

สมพร แพร่ม้วน (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ตามการรับรู้เชิงประจักษ์ของผู้บริหารและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี พบว่า 1) คุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้เชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยได้ ดังนี้ ด้านความเป็นผู้รู้จักชุมชน ด้านความเป็นผู้รู้จักกาล ด้านความเป็นผู้รู้จักบุคคล ด้านความเป็นผู้รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล ด้านความเป็นผู้รู้จักประมาณ ด้านความเป็นผู้รู้จักตน และด้านความเป็นผู้รู้จักเหตุ และ 2) การเปรียบเทียบคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้เชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อจำแนกตามขนาดของโรงเรียน มีการรับรู้คุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนผู้บริหารสถานศึกษาของครูผู้สอนที่มีตำแหน่ง เพศ วุฒิการศึกษา และอายุราชการ แตกต่างกัน มีการรับรู้คุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาไม่แตกต่างกัน

ปรีชา อยู่ภักดี (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร สถานศึกษา ตามความคิดเห็นของข้าราชการครูและกรรมการสถานศึกษา ชั้นพื้นฐานในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชัยภูมิ เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรม ของผู้บริหารสถานศึกษา ทั้ง 3 ด้าน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีการปฏิบัติมากกว่าทุกด้านคือ ด้านคุณธรรมจริยธรรมในการครองงาน รองลงมาคือ ด้านคุณธรรมจริยธรรมในการครองคน และด้านคุณธรรมจริยธรรมในการครองตน ตามลำดับ การเปรียบเทียบการปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรม ของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ข้าราชการครูกับกรรมการสถานศึกษาชั้นพื้นฐานที่มีเพศ อายุ สถานภาพ สมรส รายได้ และระดับการปฏิบัติตามคุณธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร สถานศึกษา โดยภาพรวมทั้ง 3 ด้าน ไม่แตกต่างกัน

พระปลัดคำภา สิมบิดา (2552, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานผู้บริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในกลุ่ม 7 ผลการวิจัยพบว่า 1) ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในกลุ่ม 7 มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานผู้บริหารโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในกลุ่ม 7 ที่มีสถานภาพต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานผู้บริหารโรงเรียน โดยภาพรวมและรายด้านพบว่า ไม่แตกต่างกัน 3) ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในกลุ่ม 7 ที่มีประสบการณ์การทำงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนโดยภาพรวมและรายด้านพบว่า ไม่แตกต่างกัน และ 4) ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในกลุ่ม 7 ที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีขนาดโรงเรียนแตกต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนโดยภาพรวมและรายด้านพบว่า ไม่แตกต่างกัน

พระมหาอุฎฺฐิกร บัวทอง (2552, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน ตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกลุ่ม 7 ผลการวิจัยพบว่า 1) ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกลุ่ม 7 มีความเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกลุ่ม 7 ที่มีสถานภาพต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกลุ่ม 7 ที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 4) ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกลุ่ม 7 ที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนโดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ลัดดา ครสวรรณ (2552, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) การปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี อยู่ในระดับมาก ทั้งในภาพรวมและทุกรายด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความสุภาพ รองลงมาคือ ด้านความสามัคคี และด้านความมีน้ำใจตามลำดับ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านความซื่อสัตย์ และ 2) การปฏิบัติตามหลักคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ลพบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกันเมื่อจำแนกตามเพศ อายุ วุฒิการศึกษา ขนาดของสถานศึกษา และสังกัด เมื่อจำแนกตามหน้าที่รับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และคุณภาพของผู้บริหาร สถานศึกษากับครู ความสามัคคีของผู้บริหารสถานศึกษากับผู้ปกครอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. งานวิจัยในต่างประเทศ

แมกนุสัน (Magnuson, 1980, pp. 78-91) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการบริหารสถานศึกษาในสหรัฐอเมริกา โดยจำแนกคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาออกเป็น 2 ลักษณะคือคุณลักษณะด้านส่วนตัว และคุณลักษณะด้านวิชาชีพ สรุปได้ดังนี้ คุณลักษณะส่วนตัวมีดังนี้ 1) ความยุติธรรมและมีวิจรรณญาณ 2) ความซื่อสัตย์และจงรักภักดี 3) ความรอบรู้อย่างกว้างขวาง 4) เป็นผู้ใช้สถิติไม่ใช้อารมณ์ 5) ความจริงใจ 6) ความเป็นมิตร 7) อารมณ์ขัน 8) ใจกว้างและเปิดเผย 9) ความเสมอต้นเสมอปลายและ 10) ความเอื้ออาทรผู้อื่น ส่วนคุณลักษณะด้านวิชาชีพมีดังนี้ 1) ความสามารถในการติดต่อประสานงานและเข้ากับผู้อื่นได้ 2) ความรู้ความสามารถในวิชาการบริหารเป็นอย่างดี 3) ความสามารถในการมอบหมายงานให้ผู้อื่น 4) ความสามารถในการทำงานกับผู้อื่นได้ดี 5) ความสามารถในการตัดสินใจ 6) ความสามารถในการยอมรับในการปฏิบัติงานของผู้อื่น 7) ความสนใจในบุคคลอื่นๆ 8) ความสามารถในการวางแผนและจัดระเบียบ 9) ความสามารถรับฟังความคิดเห็นจากบุคคลอื่นๆ และ 10) การรู้จักใช้อำนาจหน้าที่อย่างเหมาะสม

สต็อกคิลล์ (Stogdill, 1982, p. 32) ได้รวบรวมผลการวิจัยเกี่ยวกับบุคลิกภาพและพฤติกรรมของผู้บริหารโดยจำแนกออกเป็นกลุ่มตามผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้ คือ 1) บุคลิกภาพและพฤติกรรม จากผลการวิจัยมากกว่า 15 เรื่อง พบว่าผู้บริหารควรมีบุคลิกภาพและพฤติกรรมเหนือกว่าบุคคลอื่นๆ ในเรื่องต่อไปนี้ มีเชาวน์ปัญญาดี มีนิสัยรักการศึกษา ค้นคว้า ติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการ มีความรู้ทันสมัยและกว้างขวางชอบกิจกรรมและงานสังคม มีมารยาทสังคมดี มีฐานะทางเศรษฐกิจดี 2) บุคลิกลักษณะของผู้บริหารที่ได้รับการยืนยันจากผลการวิจัยมากกว่า 10 เรื่อง พบว่าผู้บริหารจะมีบุคลิกภาพลักษณะดังนี้ มีความสามารถในการเข้าสังคม รู้จิตวิทยาในการเจรจา มีมารยาทสังคม มีความคิดริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ให้ความสำคัญต่อความยากลำบาก อดทนต่อปัญหารอบด้านโดยไม่เสียกำลังใจ รู้หลักและวิธีทำงาน มีความเชื่อมั่นในตนเอง หมั่นศึกษาหาความรู้เพื่อเสริมคุณค่าของตนให้เป็นผู้มีความสามารถมีความเชื่อมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ มีความสามารถในการคาดการณ์ข้างหน้าได้ ให้ความร่วมมือกับหมู่คณะในการทำงาน เป็นผู้ที่คนรู้จักทั่วไป มีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงและคิดสิ่งใหม่ๆ เป็นผู้มีความสามารถในการพูด และสามารถในการเขียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) คุณสมบัติที่มีความสัมพันธ์สูงกับการเป็นผู้บริหาร คือ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นที่นิยมของปวงชน มีความสามารถเข้าใจสังคม มี

ความสามารถในการตัดสินใจ มีความสามารถที่จำทำดีที่สุด มีอารมณ์ขัน มีความร่วมมือกับผู้อื่น และมีความสามารถในทางกีฬา และ 4) องค์ประกอบที่มีต่อความสัมพันธ์กับผู้บริหารคือ ความสามารถ ความสำเร็จ ความรับผิดชอบ สถานะทางสังคม และสถานการณ์ ได้แก่ ทักษะ ความต้องการ และความสนใจตามจุดประสงค์ที่ต้องการจะบรรลุถึงความสำเร็จ

ไรซ์ (Rice, 1991, p. 378-A) ได้ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมของอาจารย์ใหญ่ใน โรงเรียนประถมศึกษิตามทฤษฎีของอาจารย์ใหญ่และครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตแม่น้ำ ชาวานนาห์ ตอนกลางรัฐจอร์เจีย โดยทดสอบนัยสำคัญของความแตกต่างของทฤษฎีของ อาจารย์ใหญ่ และครูที่มีต่อพฤติกรรมผู้นำของอาจารย์ใหญ่ในเรื่องต่อไปนี้ 1) การเป็นแบบอย่าง 2) ความสามารถในการประนีประนอม 3) ความอดทนต่อความไม่แน่นอน 4) ความสามารถในการ โน้มน้าวจิตใจคน 5) การวางแผน 6) ความอดทนต่อการขาดระเบียบวินัย 7) การรู้จัก บทบาทของตนเอง 8) การมีวิจรรย์ญาณ 9) การเห็นผลงาน 10) ความสามารถในการ คาดการณ์ได้ถูกต้อง 11) ความสามารถในการบูรณาการ และ 12) มุ่งความเจริญก้าวหน้า

แครร์อลล์ (Carroll, 1992, p. 54-02A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมภาวะผู้นำของ ผู้บริหารในด้านคุณธรรม พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมภาวะผู้นำ คือ 1) คุณธรรมของ ผู้บริหารและครู 2) ความมีมนุษยสัมพันธ์ 3) ความอดทน 4) จิตวิทยา (การเกลี้ยกล่อม) 5) การ ตัดสินใจ 6) การแสดงออก 7) ความสามัคคีปรองดอง 8) สถานภาพของครู 9) ภาวะเศรษฐกิจ ของครู (เงินเดือน) 10) กิจกรรม – การบริหารของโรงเรียน 11) ความสัมพันธ์กับชุมชน และ 12) การสนับสนุนจากชุมชน

เมอริ (Murry, 1996, abstract) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์หลักคุณธรรมของผู้นำ ที่นำไปประพฤติปฏิบัติในโรงเรียน โดยการวิเคราะห์ของผู้บริหาร ครู และนักเรียน ผลการ วิเคราะห์พบว่าคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารในโรงเรียนที่มีคุณภาพ ได้แก่ การดูแลห่วงใย ความยุติธรรม และความรับผิดชอบ ส่วนการศึกษาคุณธรรมของผู้บริหารจะ ส่งผลสะท้อนออกมาคือ ความจริงใจ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรมและความมีประชาธิปไตย ผู้บริหารจะต้องพิจารณารูปแบบและยุทธวิธีในการเสริมสร้างคุณธรรมให้กับผู้บริหารในโรงเรียน

สตือเบอร์ (Stueber, 2000, p. 61 – 05A) ได้ศึกษารูปแบบของความเป็นผู้นำ ประวัตินิยาม และคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ในเรื่อง ลูเทอรัน (Lutheran) ตลอดจนศึกษาคุณลักษณะของการเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ การเป็นผู้นำที่ ชอบบริการคนอื่น และความเป็นผู้นำที่มีน้ำใจกับคนอื่น โดยศึกษาผู้บริหารโรงเรียนที่มี ประสิทธิภาพ จำนวน 23 คน จากผู้บริหารทั้งหมด 71 คน ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารที่มี ประสิทธิภาพไม่มีรูปแบบความเป็นผู้นำที่สอดคล้องกัน แต่ส่วนมากใช้รูปแบบผู้นำที่เข้มแข็ง มากที่สุด แต่ก็สามารถเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบผู้นำอื่นๆ ด้วย และจากการได้ประเมินผลการ รับรู้ตนเองและการรับรู้ของผู้อื่น พบว่าผู้บริหารประเมินความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ทั้ง 5 ประการ อยู่ในระดับสูง และประเมินด้านความปรารถนาในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน และการ

ประเมินแบบอย่างให้กับบุคลากรของโรงเรียนอยู่ในระดับสูงสุด จากการประเมินตนเองและให้ผู้อื่นประเมินในเรื่องการแสดงออก หรือปฏิบัติตนในด้านการให้บริการผู้อื่น และการมีน้ำใจต่อผู้อื่น พบว่าอยู่ในระดับปกติหรือปฏิบัติบ่อยมาก โดยประเมินในเรื่องการพัฒนาบุคลากร และการมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ตลอดจนการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้กับบุคลากร อยู่ในระดับสูงสุด และมีการประเมินคุณลักษณะความเป็นผู้นำด้านความมีน้ำใจอยู่ในระดับสูงสุด ในเรื่องการใส่ใจผู้ร่วมงานและการมีความจริงใจต่อเพื่อนร่วมงาน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า คุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญในการบริหารสถานศึกษา เป็นแนวทางสำคัญที่จะพัฒนาและปรับปรุงพฤติกรรมให้มีคุณลักษณะของผู้บริหารที่ดีในทุกๆ ด้าน ถ้าผู้บริหารสถานศึกษามีคุณธรรม จริยธรรม มีความยุติธรรมและยึดถือหรือประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์โอกาสและสภาพเวลา จะทำให้ผู้บริหารสามารถครองตน ครองคน ครองงาน และครองธรรมได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะมีผลสูงต่อการยอมรับของบุคลากร ทำให้เกิดความเชื่อถือศรัทธาต่อการบริหารงานองค์กรหรือหน่วยงานก็จะมีแต่ความเจริญก้าวหน้า ผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่เย็นเป็นสุข มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน มีแต่การพัฒนาอย่างสมบูรณ์ สัมกับเจตนารมณ์ของทางราชการ การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เกิดคุณภาพต่อการจัดการศึกษา

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาการประพฤติดตามหลักธรรมของผู้บริหารตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) โดยดำเนินการศึกษาวิจัยตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ
4. การหาคุณภาพของเครื่องมือ
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล
7. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทองจำนวน 1,369 คน ปีการศึกษา 2557 จำแนกเป็นผู้บริหารสถานศึกษา 149 คน ครูผู้สอน 1,220 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษานี้ เนื่องจากประชากรมีจำนวนที่แน่นอน (finite populations) สูตรที่ใช้ในการหาขนาดของตัวอย่างจึงใช้สูตรยามาเน (Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 หรือมีความคลาดเคลื่อน 0.05 ในการคำนวณหาขนาดของตัวอย่าง (สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์, 2546, หน้า 447) ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 310 คน จากนั้นนำขนาดกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณโดยกำหนดเป็นผู้บริหาร ร้อยละ 40 คน ครูร้อยละ 60 แล้วนำมากำหนดสัดส่วนแบ่งชั้นภูมิตามตำแหน่ง แสดงดังตาราง 1

ตาราง 1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ตำแหน่ง	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ผู้บริหารสถานศึกษา	149	124
ครู	1,220	186
รวม	1,369	310

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (questionnaires) ประเภทปลายปิด (closed form) ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง โดยศึกษาจากแนวคิดต่างๆ ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาสังเคราะห์เข้าด้วยกัน จากนั้นได้ขอรับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อนำมาประกอบในการสร้างแบบสอบถาม ซึ่งแบ่งเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (check list)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามที่ถามถึงการประพฤติตามหลักธรรมของผู้บริหาร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) (สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์, 2546, หน้า 139-140) มี 5 ระดับ คือ

- 5 หมายถึง การประพฤติตามหลักธรรมของผู้บริหารในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง การประพฤติตามหลักธรรมของผู้บริหารในระดับมาก
- 3 หมายถึง การประพฤติตามหลักธรรมของผู้บริหารในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง การประพฤติตามหลักธรรมของผู้บริหารในระดับน้อย
- 1 หมายถึง การประพฤติตามหลักธรรมของผู้บริหารในระดับน้อยที่สุด

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือและหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร ตำรา วารสารต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประพฤติตามหลักธรรมของผู้บริหาร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเขียนข้อคำถาม
2. กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อสร้างข้อคำถามให้ครอบคลุมการประพฤติตามหลักธรรมของผู้บริหาร

3. สร้างแบบสอบถามโดยกำหนดประเด็นให้ครอบคลุมขอบเขตที่กำหนดในกรอบแนวคิด จากนั้นเสนอขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องและเหมาะสมกับขอบเขตที่กำหนดไว้ เพื่อนำแบบสอบถามไปใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การหาคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ขอหนังสือจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถาม

2. เสนอแบบสอบถามต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (content validity) และนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหา (Index of Item - Objective Congruence : IOC) (สุรวิทย์ ศิริโกภาภิรมย์, 2546, หน้า 445) ซึ่งกำหนดค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00

3. ขอหนังสือจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ถึงผู้อำนวยการสถานศึกษา เพื่อขออนุญาตทดลองใช้เครื่องมือวิจัย

4. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (try out) กับผู้บริหารสถานศึกษาและครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถามโดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha coefficient method) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach, 1990, p.160) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .968

5. จัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้เก็บข้อมูลในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยทำหนังสือเสนอขอฉบับตีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี เพื่อออกหนังสือถึงผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารและครู ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง

2. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามพร้อมหนังสือขอความร่วมมือส่งให้ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างทุกคนด้วยตนเองและขอรับแบบสอบถามกลับคืนภายใน 1 เดือน

3. ตรวจสอบจำนวนของแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้รับกลับคืนมาจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งได้มาจำนวน 310 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ซึ่งมีขั้นตอนการวิเคราะห์ ดังนี้

ขั้นที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่ (frequency) หาค่าร้อยละ (percentage) และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการประพฤติดตามหลักธรรมของผู้บริหาร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง โดยการหาค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง การแปลความหมายของผลการวิเคราะห์ข้อมูลใช้เกณฑ์ ดังนี้ (ประคองกรรณสูตร, 2542, หน้า 108)

4.50 - 5.00 หมายถึง มีความคิดเห็นต่อการประพฤติดตามหลักธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในระดับมากที่สุด

3.50 - 4.49 หมายถึง การประพฤติดตามหลักธรรมของผู้บริหารในระดับมาก

2.50 - 3.49 หมายถึง การประพฤติดตามหลักธรรมของผู้บริหารในระดับปานกลาง

1.50 - 2.49 หมายถึง การประพฤติดตามหลักธรรมของผู้บริหารในระดับน้อย

1.00 - 1.49 หมายถึง การประพฤติดตามหลักธรรมของผู้บริหารในระดับน้อยที่สุด

ขั้นที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบการประพฤติดตามหลักธรรมของผู้บริหาร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอ่างทอง โดยใช้สถิติทดสอบที (t-test) สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่จำแนกเป็น 2 กลุ่ม และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (one - way ANOVA) สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่จำแนกเป็น 3 กลุ่มขึ้นไป เมื่อมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจึงทดสอบรายคู่ โดยใช้การทดสอบของเชฟเฟ (Scheffe's method)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การคำนวณหาขนาดตัวอย่างของยามานะ (Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่น ร้อยละ 95 และยอมให้มีความคลาดเคลื่อนได้ 0.05 จากสูตร (สุวริย์ ศิริโกคาภิรมย์, 2546, หน้า 445)

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

N แทน ขนาดของประชากร

e แทน ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นได้
(ในการศึกษาครั้งนี้กำหนดไว้ เท่ากับ 0.05)

2. การหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความถามกับเนื้อหา หรือลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรม โดยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหา จำนวน 5 คน ในแต่ละคน พิจารณาลงความเห็นและให้คะแนนดังนี้

- + 1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น
 - 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น
 - 1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความไม่เป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น
- แล้วนำคะแนนมาแทนค่าในสูตร (สุวรรีย์ ศิริโรคาภิรมย์ , 2546, หน้า 243-244)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความถามกับเนื้อหาหรือลักษณะพฤติกรรม

$\sum R$ แทน ผลรวมคะแนนของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

N แทน จำนวนของผู้เชี่ยวชาญ

3. การหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha coefficient method) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach,1990, p.160) จากสูตร

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left\{ 1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right\}$$

เมื่อ α แทน สัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น

n แทน จำนวนข้อของเครื่องมือวัด

S_i^2 แทน คะแนนความแปรปรวนแต่ละข้อ

S_t^2 แทน คะแนนความแปรปรวนของเครื่องมือทั้งฉบับ

4. การหาค่าร้อยละ (percentage) จากสูตร (สุวรีย์ ศิริโรคาภิรมย์, 2546, หน้า 95)

$$\text{ร้อยละ} = \frac{f}{n} \times 100$$

เมื่อ P	แทน	ร้อยละ
f	แทน	ความถี่ที่ต้องการแปลงให้เป็นร้อยละ
n	แทน	จำนวนความถี่ทั้งหมด

5. การหาค่าเฉลี่ย (mean) จากสูตร (วิไล ทองแผ่, 2542, หน้า 181)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{n}$$

เมื่อ \bar{X}	แทน	คะแนนเฉลี่ย
$\sum X$	แทน	ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
n	แทน	จำนวนข้อมูลทั้งหมด

6. การหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) จากสูตร (วิไล ทองแผ่, 2542, หน้า 184)

$$\text{S.D.} = \sqrt{\frac{n\sum X^2 - (\sum X)^2}{n(n-1)}}$$

เมื่อ S.D.	แทน	ความเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนน
$\sum X^2$	แทน	ผลรวมทั้งหมดของคะแนนแต่ละตัวยกกำลังสอง
$(\sum X)^2$	แทน	ผลรวมของคะแนนทั้งหมดยกกำลังสอง
n	แทน	จำนวนหน่วยในกลุ่มตัวอย่าง

7. การวิเคราะห์ความแตกต่างค่าเฉลี่ยของประชากร 2 กลุ่ม ที่เป็นอิสระต่อกัน และความแปรปรวนของประชากรทั้ง 2 กลุ่ม โดยการทดสอบค่าที่ (t - test) จากสูตร (วิไล ทองแป, 2542, หน้า 227)

7.1 ทดสอบความแปรปรวนของประชากร 2 กลุ่ม โดยใช้ F-test

$$F = \frac{S_{\text{มาก}}^2}{S_{\text{น้อย}}^2}, \quad df_1 = n_1 - 1, \quad df_2 = n_2 - 1$$

7.2 กรณีความแปรปรวนของประชากร 2 กลุ่มไม่เท่ากันที่ ($\sigma^2 \neq \sigma^2$) ใช้สูตร Separated Variance t-test ดังนี้

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}}, \quad df = \frac{\left(\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}\right)^2}{\frac{\left(\frac{s_1^2}{n_1}\right)^2}{n_1 - 1} + \frac{\left(\frac{s_2^2}{n_2}\right)^2}{n_2 - 1}}$$

7.2 กรณีความแปรปรวนของประชากร 2 กลุ่มเท่ากัน (t - test) ที่ ($\sigma^2 = \sigma^2$) ใช้สูตร Parated Variance t-test ดังนี้

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{(n_1 - 1)S_1^2 + (n_2 - 1)S_2^2}{n_1 + n_2 - 2} \left[\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right]}}, \quad df = n_1 + n_2 - 2$$

เมื่อ	t	แทน	ค่าสถิติทดสอบที่
	\bar{X}_1	แทน	คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่ 1
	s_1^2	แทน	ความแปรปรวนของคะแนนในกลุ่มที่ 1
	n_1	แทน	ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ 1
	\bar{X}_2	แทน	คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มที่ 2
	s_2^2	แทน	ความแปรปรวนของคะแนนในกลุ่มที่ 2
	n_2	แทน	ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ 2

8. การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (one-way ANOVA) จากสูตร (Best, & Kahn, 1998, p.406)

$$F = \frac{MS_b}{MS_w}$$

เมื่อ F แทน ค่าสถิติทดสอบเอฟ
 MS_b แทน ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม (mean square between groups)
 MS_w แทน ค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม (mean square within groups)